

Nagyi Enikő Orsolya

Máramaros vármegye zsidótlanítása a helyi magyar sajtó tükrében

Az első világháborút követő trianoni békeszerződés értelmében felszabdalt Máramaros vármegyének a Tiszától északra eső, Csehszlovákiához tartozó része 1939-ben, míg a déli, Románia részét képező terület az 1940-es második bécsi döntés révén került újra magyar fennhatóság alá. A visszacsatolás pillanatától a Magyarországon hatályban levő zsidóellenes törvényeket, rendeleteket és intézkedéseket az újra magyar fennhatóság alá került Máramaros vármegye és a Máramarosi közigazgatási kirendeltség területeinek közel 80 ezer fős zsidó lakosságára is kiterjesztették.

1939-ben számos máramarosi zsidó család iparendélyét vonták be, így azok jövedelem nélkül maradtak. 1941-ben a „hontalannak” vagy rendezetlen állampolgárságúnak minősített zsidókat a Máramaros vármegyéhez tartozó Körösmezőn gyűjtötték össze, majd a határon át Kamenyec-Podolszkijba vitték, és ott legtöbbjüket kivégezték. Újabb kutatások eredményei azt bizonyítják, hogy a zsidók deportálását a magyar hatóságok már 1941 tavaszán, még a Szovjetunió ellen indított háború kezdete előtt elkezdték, és ez a művelet 1942 végéig szinte megállás nélkül folyt. A magyar belügyi szervek nagyon sok zsidót helyeztek 1941 és 1944 között rendőri felügyelet alá, és sokukat internálták is.

Mindemellett a máramarosi zsidó férfiak számottevő részét munkaszolgálatra hívták be, többségük a keleti fronton veszítette életét. Az otthon maradtakat, Észak-Erdély más településeihez hasonlóan, 1944 áprilisában gettókba zárták, majd Auschwitzba deportálták.

Az említett eseményekről feltehetően a helyi magyar sajtó sem mulasztott el tájékoztatni. Kutatásomban a Máramarosszigeten 1940–1944 között meg-

jelenő magyar nyelvű sajtókiadványok zsidó vonatkozású írásait vizsgálom, köztük az 1941 és 1944 közötti *Máramaros vármegye hivatalos lapja*, az *Új Máramaros* napilap (1941–1943), valamint az 1944 januárjától az év októberéig megjelenő *Máramaros* című kiadványokban napvilágot látott közléseket.

Az ugyanezen periódusban megjelent kolozsvári és dési sajtókiadványok vizsgálata során világosan körvonalazódott a korabeli erdélyi magyar sajtónak az eseményekhez történő hozzáállása, véleményformáló szerepe, amely a közvélemény negatív irányba történő alakulásához nagymértékben járult hozzá. Ezekhez hasonlóan a máramarosi kiadványok írásainak vizsgálata újabb összefüggésekre világíthat rá. Feltételezésem az volt, hogy ezekre a kiadványokra ugyanúgy az antiszemitizmus és a tettelességre sarkalló zsidóellenesség volt jellemző, s írásaikkal befolyásolhatták a magyar lakosság zsidókhoz történő viszonyulását.

A vizsgálat során különös figyelmet fordítok az 1941 utáni eseményekre, hiszen a máramarosszigeti lapok cikkeztek az ún. hontalan zsidók korai deportálásáról, a Kőrösmezőn keresztül történő kiutasításokról és a Galícia, Kamenyec-Podolszkij vagy Sztaniszlau irányú deportálásokról.

Ezt azért is tartom fontosnak, mert napjainkban számos esetben képezi vita tárgyát, hogy az 1944-es német megszállás előtt a magyar kormány deportált-e zsidókat. Bár a holokausztkutatók a „hontalan” zsidók ellen irányuló kormányintézkedéseket az első deportálások egyikeként tartják számon, ezt történészek és laikusok is sok esetben vitatják, ami szintén arra ösztönöz, hogy a szóban forgó időszak sajtóját alapos vizsgálatnak vessen alá.

Történelmi háttér

Az első zsidók Máramarosban

A Máramaros vármegye területén letelepedő első zsidók a 17. század közepe táján érkeztek Galíciából, nagyobb számú betelepedésről azonban csak a 18. század végén, illetve a 19. század elején beszélhetünk. A zsidók tömeges betelepülésével a megyeközpont, Máramarossziget, a haszidizmus egyik fontos központjává vált. Az itteni zsidóság jelentős része a koszov-vizsnyici udvar híve volt, amelynek helyét a 20. század elején a Teitelbaum dinasztia vette át.¹

Máramaros vármegye nemzetiségi megoszlása változatos volt, hiszen a többségben levő román lakosság mellett éltek itt ukránok, magyarok, németek és nagy számban zsidók is.² A zsidóság itt őrizte meg leginkább nemze-

¹ Randolph L. BRAHAM–TIBORI SZABÓ Zoltán (szerk.), *Az észak-erdélyi holokauszt földrajzi enciklopédiája*, Budapest–Kolozsvár, Park–Koinónia, 2008, 172.

² Uo., 173.

tiségi vonásait, legtöbben itt beszéltek jiddisül, és Erdély-szerte ez volt az egyetlen vármegye, ahol a zsidóság a legnagyobb számú kisebbséget képezte,³ amely hamarosan „csaknem kizárólagosan kezében tartja a kereskedelmet, vezetése alá tartozik a faipar, a falvakon meg sokan földjeik bérbeadásából élnek. A városban, nagyobb falvakban sok közöttük az iparos és a munkás.”⁴

A két világháború között

A trianoni békeszerződés értelmében Máramaros vármegye Tiszától északra fekvő területeit Csehszlovákiához, déli részét pedig Romániához csatolták, ami a máramarosi magyar és zsidó lakosság mentalitását jelentősen befolyásolta, hiszen a máramarosszigeti zsidók számottevő része magyarul beszélt és a magyar kultúrán nevelkedett; legtöbbször izraelita vallású magyarnak tartotta magát.⁵ „Máramarosszigeten a magyar és zsidó kisebbség, amely a városban többségben volt, érzékenyen reagált a változásokra. Voltak olyanok, akik passzívitásba burkolóztak, és nosztalgiával gondoltak az elmúlt időkre. Ellenkezőleg, voltak olyanok, akik felismerve a realitást, az adott helyzethez mérten akartak cselekedni. Felismerve az új realitásokat, azért harcoltak, hogy a nemzeti kultúrájuk ne sorvadjon el, hanem fennmaradjon, fejlődjön, gazdagodjon.”⁶

A zsidó közösség életében azonban egyre markánsabban érezhetővé vált, hogy az állam nem támogatja őket, s intézkedéseit ellenséges szándékúnak, veszélyesnek vélték.⁷ Az 1925 szeptemberében Máramarosszigeten tartott értekezleten megjelent zsidó közéleti személyiségek palesztinai zsidó kolónia létrehozását tervezték kivándorlási szándékát mintegy 102 máramarosi zsidó család jelezte. A Romániában felerősödő antiszemitizmus a máramarosi zsidók életét egyre inkább megnehezítette, a szegénység egyre nagyobb teret hódított, olyannyira, hogy 1933-ban, a vármegyeközpontban Borsán és Felsővisón a Megyei Zsidó Árvagandozó Központ a szegény zsidó családok gyermekei számára népkonyhát hozott létre.⁸

Amikor 1939-ben a Csehszlovákiához csatolt déli rész Máramarosi közigazgatási kirendeltség néven újra magyar fennhatóság alá került, s az 1940-es bécsi döntés nyomán a romániai részt is visszacsatolták, a Magyarországon

³ SZABÓ Zoltán, Máramaros, a népek találkozóhelye, *Korunk*, 1940. március, 222.

⁴ Uo., 226.

⁵ ÁKOSI Zsolt, *Magyar és zsidó kultúra Máramarosban (1901–1945)*, Máramarossziget, Simonchicz Incze Kulturális Egyesület, 2015, 132.

⁶ Uo., 69.

⁷ Uo., 139.

⁸ Dr. KISS Erika Márta, *Erdély zsidó közösségei a kezdetektől napjainkig a temetők tükrében* (PhD disszertáció), Budapest, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Zsidó Vallástudományi Doktori Iskola, 2014, 87.

a zsidók ellen hozott törvények, rendeletek szinte azonnal itt is hatályossá váltak.⁹ Ekkor, az 1941-es népszámlálás adatai szerint, az összesen kilenc járáásra (Aknasugatagi járás, Dragomérfalvai járás, Felsővisói járás, Máramarosszigeti járás, Técsői járás, illetve Huszti járás, Ökörmezei járás, Rahói járás, Taracvölgyi járás) osztott Máramaros vármegyében és a Máramarosi közigazgatási kirendeltség területén 78 961 izraelita vallású és 187 kikeresztelkedett zsidó élt.¹⁰

A „hontalan” zsidók összegyűjtése és deportálása

A második bécsi döntést követően, 1941-ben, Bárdossy miniszterelnök minisztertanácsot hívott össze a „hontalan” zsidók ügyében. A tanács úgy határozott, hogy Kárpátalja területéről „minden kétes állampolgárságú egyént ki kell utasítani”, majd „át kell adni őket a kelet-galíciai német hatóságoknak”.¹¹

A kitelepítés részleteit a M. Kir. Belügyminiszter 192/1/1941. res. VII/b. sz. rendelet tartalmazta, amelynek értelmében a kiutasított zsidók „30 pengőt, háromnapos élelmet és személyi használatra szolgáló holmijukat vihették magukkal”.¹² A zsidók által nagyobb számban lakott településeken a helyi hatóságok is rendelkezéseket adtak ki. Ajtay Gábornak, Máramaros vármegye alispánjának 1941. július 8-án az „idegen” zsidókra vonatkozó rendelkezése szerint „a zsidók közeleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939:IV. tc. és annak végrehajtási utasítása, valamint az előkészítés alatt álló harmadik zsidótörvény arra kényszerítik és fogják kényszeríteni az ország területén lakó zsidókat, hogy a gazdasági életben és a szabad pályákon elfoglalt pozíciókat úgy, ahogy az a közszolgálat terén megtörtént, adják át a magyarságnak. Máramaros vármegye területén, ahol a zsidótörvény végrehajtása és – többek között – az ezzel kapcsolatos iparrevízió meg sem kezdődött, több mint 45 000 zsidó él, akik, illetőleg elődeik, Galíciából, Bukovinából és Lengyelországból szivárogtak a vármegye területére. Magában Máramarossziget megyei városban a zsidók száma meghaladja a 10 000-et. A zsidókkal kapcsolatos törvényes rendelkezések végrehajtása, amely a közeljövőben a legnagyobb szigorral meg fog kezdődni, gazdasági létalapjában fogja az itteni zsidóságot érinteni.”¹³

A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH) által, leginkább a visszacsatolt területeken, Kárpátalján, Máramarosban, de más te-

⁹ BRAHAM–TIBORI SZABÓ (szerk.), *i. m.*, 174.

¹⁰ Uo., 173.

¹¹ Randolph L. BRAHAM, *A népiirtás politikája. A holokauszt Magyarországon*, I–II, Budapest, Park, 2015, 234.

¹² Uo., 234–235.

¹³ Uo.

lepüléseken is összegyűjtött mintegy 16–18 ezer „rendezetlen állampolgárságú” személy nagy része korábban Magyarországra menekült lengyel, szlovák, orosz, német, illetve osztrák zsidó volt,¹⁴ ám jelentős számban voltak köztük olyanok, akik már Magyarország területén születtek, és magyar állampolgárok voltak, ezt azonban a szükséges iratok hiányában nem tudták bizonyítani.¹⁵ Az így összeszedett zsidókat marhavagonokban a Máramaros vármegye területén, a szovjet határ mellett levő Kőrösmezőre szállították, majd egyszerűen átdobták őket Galíciába.¹⁶ A Kolomea környékén összegyűjtött zsidókat 300–400 fős csoportokban, gyalogmenetben indították Kamenyec-Podolszkijba, ahol aztán 1941. augusztus 27–28-án, német katonák, ukrán segítséggel, kivégezték őket.¹⁷ Az áldozatok közül több ezen Észak-Erdélyből, illetve Máramarosból származtak.¹⁸ Az életben maradt magyarországi, köztük máramarosi zsidók nagy része a sztaniszlau (stanisławówi) gettóba került, ahol október 12-én mintegy 10 ezer embert, köztük hozzávetőleg 2000 magyarországi zsidót gyilkoltak meg.¹⁹

„Zsidótlanítás”. Máramaros vármegye zsidóságának gettóba zárása és deportálása

Bár földrajzilag Máramaros vármegye Észak-Erdély területéhez tartozott, zsidótlanítási szempontból Kárpátalja és Északkelet-Magyarország részeként az I. gettósítási és deportálási zónába sorolták. Mivel a vármegye azon területek egyike volt, ahol a legtöbb ortodox és haszid zsidó élt, a zsidótlanításra a német és a magyar hatóságok itt különös gondot fordítottak.²⁰

A máramarosszigeti zsidók mozgásszabadságát már 1944. április 1-jén korlátozták. Este 6 és reggel 6 óra között nem hagyhatták el a lakásukat, üzleteiket sárga csillaggal kellett megjelölniük, a városból nem távozhattak, el kellett vizsgálniuk akkor, ha hivatalos tartózkodási engedéllyel nem rendelkeztek.²¹

Ezt követően, az április 12-én Endre László belügyi államtitkár elnöklésével Munkácson tartott értekezleten elfogadták a vármegyére és egész Kárpátaljára vonatkozó zsidóellenes intézkedéseket, illetve a gettósítás részleteit.²² A máramarosi zsidókat már április 15-től kezdték összegyűjteni, zsi-

¹⁴ TIBORI SZABÓ Zoltán, *Élet és halál mezsgyéjén. Zsidók mentése és menekülése a magyar-román határon 1940–1944 között*, Kolozsvár, Minerva Művelődési Egyesület, 2001, 40.

¹⁵ BRAHAM, *A népirtás politikája*, I, id. kiad., 236.

¹⁶ TIBORI SZABÓ Zoltán, *Árnyékos oldal*, Kolozsvár, Koinónia, 2007, 20.

¹⁷ BRAHAM, *A népirtás politikája*, I, id. kiad., 238.

¹⁸ TIBORI SZABÓ, *Árnyékos oldal*, id. kiad., 21.

¹⁹ BRAHAM–TIBORI SZABÓ (szerk.), *i. m.*, 173.

²⁰ BRAHAM, *A népirtás politikája*, I, id. kiad., 666.

²¹ Uo.

²² BRAHAM–TIBORI SZABÓ (szerk.), *i. m.*, 174.

nagógákban vagy iskolákban, ahol utolsó értékeiket is elkobozták. A gettó-sítás egész Kárpátalján április 16-án kezdődött. A vármegye és a Máramarosi közigazgatási kirendeltség zsidó lakosságát tizenhárom gettóba gyűjtötték. A vármegye korábban Romániához tartozó részén, Máramarosszigeten, Bárdfalván, Felsővisón, illetve Dragomérfalván alakítottak ki gettót, a Csehszlovákiától visszacsatolt területen pedig Huszt, Técső, Aknaszlatina, Iza és Szeklence településeken. További négy gettót a vármegye területén kívül hoztak létre.²³

Az egyik jelentés szerint „Szigeten katonák járnak házról házra, és elvisznek mindent, ami elvihető. A gettó szervezés alatt áll. Folyó hó 20-a körül az összes zsidónak be kell költöznie. A falvakból kiűzött zsidók számos atrocitásnak estek áldozatul: a nőket megerősszakolták, a fiatal lányokat bábaasszonyok vizsgálták rejtett ékszereket keresve.”²⁴

A máramarosszigeti gettó a város szegényebb zsidók által lakott negyedében kapott helyet, ahol mintegy 12 ezer zsidót helyeztek el. Közülük több mint 10 ezren máramarosszigetiek voltak, a többieket a környező településekről szállították ide. A szobákba, pincékbe és padlásokra átlagosan 15–24 embert zsúfoltak be. A gettót szögesdróttal vették körül, s hogy lakói ne érintkezhessenek a nem zsidókkal, a közvetlenül a gettó melletti épületek ablakait be kellett meszelné. A szigeti gettót, a helyi rendőrség mellett, Miskolcraól kirendelt ötvenfős különleges csendőrségi alakulat is őrizte.²⁵

Lustig Olivér szerint a zsidók tájékozatlanok voltak a rájuk váró borzalmakkal kapcsolatban. *Véráztatta napló* című könyvében Elie Wieselt idézte, aki tizenöt évesen lett a szigeti gettó lakója. Wiesel így emlékezett: „A sighet-i zsidók az utolsó percig sem tudták, mi készül ellenük... Lengyelországban és másutt összeomlott ég és föld, mi pedig mit sem tudtunk minderről. Senki sem tartotta fontosnak, hogy értesítsen, hogy figyelmeztessen bennünket... Egy évvel a varsói gettófelkelés után mi még mit sem tudtunk a náciuk tervéről, hogy ki akarják irtani az európai zsidóságot. Az egész világ értesült a végleges megoldásról, de nem a sighet-i zsidók. Mindannyian meg voltak győződve arról, hogy a zsidó nyugodtan várhatja a katasztrófa végét...”²⁶

A máramarosszigeti és a környékbeli szegény zsidók nem tudtak szembeszegülni a horthysta terrorral. „Mire feleszméltek, már kiráncigálták őket a házukból, a »fejedelem-ivadék« román parasztok mellől, akikkel nemzedékről nemzedékre megosztották az élet nehézségeit, és akikkel »jiddisül tré-fálkoztak«, s már be is zsúfolták őket a lelakatolt vagonokba, amelyek a bir-

²³ Uo.

²⁴ J. ALEXANDRU és mások (szerk.), *Martiriul evreilor din România 1940–1944. Documente și mărturii* [Romániai zsidók mártíromsága 1940–1944. Dokumentumok és tanúvallomások], București, Editura Hasefer, 1991, 250.

²⁵ BRAHAM, *A népirtás politikája*, I, id. kiad., 570.

²⁶ LUSTIG Olivér, *Véráztatta napló*, Kolozsvár, Dacia, 1989, 144.²⁷

Uo., 184.

kenau-auschwitzi gázkamrák felé robogtak velük az éjben.²⁷ Néhányan, kisebb-nagyobb szerencsével, megpróbáltak a közeli erdőkben elrejtőzni, remélve, hogy a környékbeli parasztok segítenek rajtuk.²⁸

Az I. zsidótlantási műveleti zónában, amelyhez Máramaros vármegye is tartozott, a deportálást május 15-én kezdték meg. „Minden szerelvény kb. 3000, tehervagonokba zsúfolt személyt szállított, minden vagonban két vödört helyeztek el: az egyiket ivóvíznek, a másikat a testi szükségletekhez.”²⁹ A szigeti gettót az elsők között számolták fel, s az innen indított első, 3007 személyt szállító szerelvény május 16-án, Kassánál lépte át a határt.³⁰ Ezt követően a Kárpátalján és Észak-Erdélyben létrehozott valamennyi gettót felszámolták, lakóikat pedig Auschwitzba deportálták, ahonnan nagy részük soha nem tért vissza.

Máramarossziget és a környező települések zsidóságát négy transzporttal deportálták, amelyek május 16-án, 18-án, 20-án, illetve 22-én Kassánál hagyták el az országot.³¹

A máramarosi sajtó híradásai

Hírek a „rendezetlen állampolgárságú”, valamint beszivárgott személyek kiutasításáról

Az *Új Máramaros* 1941. május 2-án említést tesz arról, hogy a bevándorlókat Délvidékről kiutasítják. A hír szerint Újvidék katonai parancsnoka az 1918 előtt községi illetőséggel nem rendelkező szerbeket, montenegróiakat, bunyevácokat és zsidókat rendszerben kötelezte az ország elhagyására. Az érintettek csak az útiköltséghez szükséges pénzeszeget és értékeikből annyit vihettek magukkal, amennyit el bírtak cipelni.³²

Július 13-án a lap Ajtay alispán felhívását tette közzé, amelyben figyelmeztetett, hogy a zsidók térfoglalását korlátozó törvénycikk és a készülő harma-

²³ Uo.

²⁴ J. ALEXANDRU és mások (szerk.), *Martiriul evreilor din România 1940–1944. Documente si mărturii* [Romániai zsidók mártíromsága 1940–1944. Dokumentumok és tanúvallomások], București, Editura Hasefer, 1991, 250.

²⁵ BRAHAM, *A népiértés politikája*, I, id. kiad., 570.

²⁶ LUSTIG Olivér, *Véráztatta napló*, Kolozsvár, Dacia, 1989, 144.

²⁷ Uo., 184.

²⁸ Uo., 185.

²⁹ BRAHAM, *A népiértés politikája*, I, id. kiad., 638.

³⁰ TIBORI SZABÓ, *Árnyékos oldal*, id. kiad., 24.

³¹ Moshe CARMILLY-WEINBERGER, *Út a szabadság felé. Zsidó menekültek megsegítésének története a Holocaust idején: Erdély, 1936–1944*, Kolozsvár, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, 1999, 148.

³² Kiutasították a bevándoroltakat a Délvidékről, *Új Máramaros*, 1. évf., 21. sz., 1941. május 2., 1.

dik zsidótörvény arra kényszerítette a zsidókat, hogy gazdasági és közszolgálati pozícióikat „adják át a magyarságnak”.³³

A felhívás szerint a zsidókkal kapcsolatos rendelkezések, amelyek végrehajtása „a közel jövőben a legnagyobb szigorral meg fog kezdődni”, Máramaros vármegye Galíciából, Bukovinából, Lengyelországból beszivárgott több mint 45 ezer, valamint Máramarossziget több mint 10 ezer fős zsidóságát is gazdaságilag érinteni fogja.

Az alispán felszólította azon zsidókat, akik Galíciába terveznek költözni, hogy nyolc napon belül töltsék ki az illetékes hatóságoknál a jelentkezési ívet. Az átköltözéseket az alispán központilag fogja megszervezni – ígérték. „A zsidóság érdekét szolgálja az, ha az itteni pozícióinak mielőbbi felszámolásával a vármegye területén lévő bizonytalan helyzetét likvidálja, s hatósági támogatással új életet kezd Galícia földjén”³⁴ – állt a felhívásban.

Az alispán a felhívással kapcsolatban a lapnak azt nyilatkozta: célja, hogy „a zsidótörvény maradéktalan végrehajtása előtt módot adj[on] az itteni zsidóságnak arra, hogy megélhetését új körülmények között, s nagyobb meg-
rázkodtatás nélkül biztosíthassa”.³⁵

Néhány nappal később a lap Antal Ádám írását közölte, aki úgy vélte, „amióta Hitler felvetette a madagaszkári megoldást, a zsidóság tulajdonképpen már hozzászólt a gondolathoz, hogy ha csak valami csoda nem jön közbe, el kell hagynia eddigi lakóhelyét”.³⁶ Ennek ellenére Ajtay alispánnak a máramarosi zsidók Galíciába történő visszaköltöztetésére vonatkozó felhívása megdöbbenést keltett a zsidóság köreiben, „az első két nap meglepetése után azonban a zsidóság nagy része tudomásul vette, hogy itt már nem tervekről, hanem cselekvő jelenről van szó, és szembe kell nézni a tényekkel”.

Antal körinterjúban kérdezett zsidókat az elköltöztetésükről. Első interjúalanyként egyik „meghonosodott zsidóasszony” nyilatkozott, akinek a családja több mint száz éve Máramarosban élt. „Még az állatnak is fáj, ha el kell hagynia a vidéket, ahol lakott” – mondta az asszony, de ha már mindenképpen menni kell, Galícia jobb megoldás Madagaszkárnál, „kevesebb fájdalmat és kisebb megrázkodtatást okoz”.³⁷

A cikk a továbbiakban beszámol arról, ahogyan „egy bölcs öregasszony” gyermekeinek magyarázta, hogy a magyar állam befogadta őket Magyarországra területére, ahogyan az ember is befogadja az ismerőseit, de az állam

³³ Dr. Ajtay Gábor alispán felhívása. Közigazgatási segítséggel vándorolhatnak vissza a zsidók Galíciába, *Új Máramaros*, 1. évf. 79. sz., 1941. július 13., 2.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo.

³⁶ ANTAL Ádám, Hogyan fogadta a máramarosi zsidóság a galíciai kivándorlási felhívást. Körinterjú a mszigeti zsidósággal a legégetőbb máramarosi problémáról, *Új Máramaros*, 1. évf., 81. sz., 1941. július 16., 2.

³⁷ Uo.

most felmondta a vendéglátást, amiért nem haragudni kell, hanem megköszönni, és tudomásul venni, hogy a magyar nemzet szabadon rendelkezik a tulajdonát képező terület fölött, akárcsak az ember a háza fölött.

Egy zsidó ügyvéd szerint, akit szintén megkérdeztek a témában, nem vendéglátásról van szó, hanem közös építő munkáról, s most a közösen felépített kastélyból teszik ki őket. Az újságíró felvilágosította a fiatal ügyvédet afelől, hogy „míg a többi nemzetiséget tényleg országépítő munkára hívták be régebbi uralkodóink, a zsidóságot tudtunkkal nem hívta senki, sőt éppen a máramarosi zsidóság nagy része az, amely tilalom ellenére, kerülő utakon jutott az országba, és itt a nemzet életébe be nem illeszkedve, szokásainkat és életkörülményeinket el nem fogadva, kizárólag a saját érdekébe és zsebére folytatott spekulációkat”. Antal szerint az ügyvéd jogi érvelése helyes, de csak azon kevesekre, akik évszázadokon keresztül a magyar néphez asszimilálódtak, az országépítő munkából is kivették a részüket, de ilyenek „inkább az ország más részein vannak”.³⁸

Az utcán megszólított művész úgy látta, a nemzetek közötti élet olyan, mint az emberek közötti. „Nem lehet ráerőszakolni a magyarságra, hogy azzal éljen, akivel nem akar.” A tényekkel szembe kell nézni, és a dolgokat a maguk valójában kell látni – mondta.

Írása végén Antal levonta a következtetést: „A zsidóság pedig, ha magára marad, fejlődőképes és építő, ezt már megmutatták Palesztinában, ahol felépítették a világ egyik legmodernebb és legegészségesebb városát, Tel-Avivot. Egészen biztosak vagyunk benne, hogy ha tömegesen települnek, Galíciában is felépítik a maguk otthonát, amely elképzelésüknek megfelel, és sokkal nyugodtabb, boldogabb és szabadabb élet vár rájuk, mint itt, ahol az utóbbi években annyi zaklatásnak és megalázásnak tették ki magukat.”³⁹

A lap legközelebb egy évvel később, 1942 májusában cikkezett a témában, amikor közölte, hogy a máramarosszigeti rendőrkapitányság büntetőbírája 100 pengő pénzbüntetésre ítélte Katz Jakab Jenő máramarosszigeti lakost, aki bejelentés nélkül lakásán rejtegette Bittmann Sámuel lengyel állampolgárt. Bittmann a rendőrbírószám harminc napi fogházra ítélte, mivel a városban bejelentés és engedély nélkül tartózkodott. Szintén 100 pengő pénzbüntetésre ítélték Salamon Salamon máramarosszigeti lakost, aki egy munkanélkülit bejelentés nélkül a lakásán tartott. Ha a büntetés behajthatatlan, azt mindkét rejtegető esetében ötvennapos fogházra cserélik.⁴⁰

A rendőrség hetek óta nyomoz hasonló esetek felderítése érdekében – értesített a lap. A nyomozás során bizalmas értesítésből megtudták, hogy a dobonyosi kertekben számos galíciai vagy onnan visszaszökött zsidót bújtat-

³⁸ Uo.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Internálják a galíciai beszivárgottak rejtegetőit, *Új Máramaros*, 2. évf., 104. sz., 1942. május 8., 1.

nak. A Bittmannal kapcsolatos nyomozás során például kiderült, hogy Friedmann Jónás és felesége szintén Galíciából szökött vissza rutén parasztruhában, és Dobonyoson rejtőzködnek. Bittmann elfogásakor a Friedmann házaspárnak sikerült a rendőrök elől elmenekülnie.⁴¹

A rendőrség visszaszökött egyének rejtegetéséért Katz Jakab Jenőt, Katz Ignácot, valamint Melchner Mendelt őrizetbe vette, és mindhármukat hat hónapi internálásra ítélte. A nyomozás folytatódik, a rejtegetőket haladéktalanul internálják – közölte az újság.

Az írás ugyanakkor említést tett Perl Izrael máramarosszigeti erdőtermelő internálásáról, aki a fakitermelő munkások részére kiutalt lisztből saját céljaira is használt.⁴²

A rendőrség tudomást szerzett arról is, hogy Pikker Léba petrozsényi zsidó hosszabb ideje, bejelentés nélkül Máramarosszigeten tartózkodik, ezért hat hónapra internálták. A nyomozás folytatódik annak kiderítésére, hogy kik azok, akik Pikkert rejtegették.⁴³

Az *Új Máramaros* közlése szerint a minisztérium 148 személytől megvonta a magyar állampolgárságot, köztük többen – név szerint: Slomovics Herman, Katz Lázár, Friedmann Salamon, Jakobovics József, Perl Hers, Tabák Szimha, Keszler Ignác, Müller Izsák, Friedmann Zoltán, Hoffmann Mózes és Szegál Imre – máramarosi lakosok.⁴⁴

A Galíciából beszivárgott zsidók elfogásával és az országból történő kitoloncolással kapcsolatban kiderült, hogy Sohl Antal hitközségi szolga egy kolomeai házaspárt bűjtatott, amiért ellene is eljárást indítottak.⁴⁵

Máramaros Vármegye Hivatalos Lapja 1943. január 1-jén az alispánnak a főszolgabírókhoz és községi előljárókhöz intézett felhívását közölte: amennyiben Dávidovits Fridenka 17 éves izraelita vallású visóvölgyi lakos, kétes állampolgár nyomára akadnak, az illetékes szervnél jelentsek. A nevezett személyt kétes állampolgárnak minősítették, ezért az országból kiutasították, pillanatnyilag azonban nem tudták, hogy hol tartózkodik.⁴⁶ Szintén kétes állampolgárnak számított Dászkel Chajem Lázár felsővisói születésű izraelita, aki a községet kijelentkezés nélkül hagyta el, Kolozsvárra távozott, és azóta nyoma veszett. Elrendelték körözését, megtalálása esetén pedig a felsővisói

⁴¹ Hat hónapra internálta a rendőrség a galíciai visszaszivárgók rejtegetőit, *Új Máramaros*, 2. évf., 105. sz., 1942. május 9., 3.

⁴² Uo.

⁴³ Internáltak egy beszivárgott zsidót, *Új Máramaros*, 2. évf., 106. sz., 1942. május 10., 5.

⁴⁴ Állampolgárságtól megfosztott máramarosiak, *Új Máramaros*, 2. évf., 108. sz., 1942. május 13., 3.

⁴⁵ Galíciaiakat bűjtatott a hitközségi szolga, *Új Máramaros*, 3. évf., 73. sz., 1943. április 2., 2.

⁴⁶ Máramaros Vármegye valamennyi főszolgabírájának, valamennyi járás községi előljáróságának székhelyeiken, *Máramaros Vármegye Hivatalos Lapja*, 19. évf., 1. sz., 1943. január 1., 2.

járás főszolgabíróját kellett értesíteni⁴⁷ – állt a felhívásban. Későbbi hírben a lap az ismeretlen helyre távozott Grün Izidor nagysomkúti asztalossegéd körözésének elrendeléséről adott hírt.⁴⁸

Árdrágítás, család, rémhírterjesztés miatt megbüntetett zsidók

A magyar hatóságok amellet, hogy nem sokkal a hatalomátvételt követően igyekeztek megszabadulni a „kétes állampolgárságú”, illetve „beszivárgott” zsidóktól, az összes zsidó állampolgárra különös figyelmet fordítottak, s minden alkalmat kihasználtak azok megbüntetésére, letartóztatására, ítélszék elé történő állítására. Ezt bizonyítják a korabeli máramarosi újságokban megjelenő hírek, amelyek zsidók által elkövetett bűncselekményekről, kihágásokról értesítettek.

Az egyik 1941-es hír szerint a lap már többször felhívta az olvasók figyelmét a rémhírterjesztési tilalomra, de „a közönség” nehezen érti meg, hogy háborús időkben különleges rendszabályoknak kell engedelmessé válni. A „jóindulatú figyelmeztetés” ezúttal sem érte el a célját, mivel „Máramarossziget egyes »jólértesült« köreiből fantasztikus hírek keltek életre” és terjedtek tovább, egyre kibővülve. A rémhírterjesztés miatt azonban ezúttal három „politikai szempontból különben is megbízhatatlan” alkalmi kereskedő súlyos árat fizetett, őket ugyanis a rendőrkapitányság politikai osztálya a budapesti toloncházba internálta. Svarc Imrét, Moskovics Salamon Slojmét és Salamon Samu Slojmét már el is szállították Budapestre.⁴⁹

Egy másik hír szerint a hatóságok letartóztatták és internálták Kleimann Due fuvarost, Majer Salamon, Birbaum Due, Skurtz Bumi, valamint Berger Izidor szolvai zsidó kereskedőket, mivel azok „a ruszinok között rémhíreket terjesztettek, és nemzetgyalázó kijelentéseket kockáztattak meg”.⁵⁰

A törvényszék két rendbeli árdrágítás miatt bűnösnek nyilvánította, és hét hónapi börtönre, 2 ezer pengő pénzbüntetésre, valamint politikai jogainak háromévi felfüggesztésére, emellett 3 ezer pengő vagyoni elégtétel megfizetésére ítélte Steinmetz Márton bőrkereskedőt, akinek az üzletében a rendőrség 133 kg lisztet és nagy mennyiségű bőrt talált, ami nem volt bejelentve. Steinmetz a tárgyaláson azt állította, a lisztet a család gyűjtötte össze, hogy a zsidó ünnepek alkalmával a szegényeknek adományozzák, a bőr pedig sevró bőr, ami nem esik bejelentési kötelezettség alá. Az ügyészség a bőrre vonatkozóan ejtette a vádat, a liszt ügyében azonban nem, mivel „bármilyen

⁴⁷ Uo., 3.

⁴⁸ Körözések, *Máramaros Vármegye Hivatalos Lapja*, 19. évf., 18. sz., 1943. szeptember 15., 124.

⁴⁹ Rémhírterjesztés miatt internáltak három máramarosszigeti alkalmi kereskedőt, *Új Máramaros*, 1. évf., 29. sz., 1941. május 11., 5.

⁵⁰ Internáltak öt szolvai zsidót, *Új Máramaros*, 1. évf., 149. sz., 1941. október 26., 5.

jó szíve van is a Steinmetz családnak, amikor az országban mindenki megkapja a maga fejadagját, Steinmetz Márton nem illetékes arra, hogy ennek a fejadagnak az elégtelenségét megállapítsa és kiegészítse” – írta a napilap.⁵¹

1942-től, ahogy a zsidó lakosság életkörülményei a különböző megszorítások miatt egyre nehezebbekké váltak, s megélhetésükért mindinkább meg kellett küzdeniük, az *Új Máramaros* egyre több hírt közölt az általuk elkövetett kihágásokról. Beszámolt például a máramarosszigeti rendőrség legújabb akciójáról, amelynek eredményeképpen két szélhámost lepleztek le és vettek őrizetbe. A magukat detektíveknek kiadó szélhámósokkal senki nem mert szembeszállni, vagy feljelenteni őket. Lax Henrik mázolósegéd és Taub Mihály munkanélküli csavargó tudta, hogy áldozatukat árdrágítással, illetve áruhalmozással a legegyszerűbb megvádolni. Több esetben olyan embereket tartóztattak fel és vádoltak árucsempészéssel, akik csomaggal a vasút felé igyekeztek, majd pénzért kiegyeztek velük.⁵²

A „két elvetemedett csirkefogó zsidó” még számos hasonló bűncselekményt hajtott végre – áll a cikkben, amiért őket a rendőrség „közveszélyes munkakerülés” vádjával húsz-húsz napi elzárásra ítélte, majd átadta az ügyészségnek. A törvényszék által kiszabott büntetés letöltését követően Lax és Taub internálását helyezték kilátásba.⁵³

A zsidótörvény kijátszása miatt az ügyészség Fehér György aknaszlatinai fakereskedő és Slomovics Márton rahói lakos ellen emelt vádat, amely szerint Fehér színleg bérbe vette a Slomovics testvérek fűrésztelepét, amelyen Slomovics Márton tette meg üzletvezetőnek. Mindez persze arra volt jó, hogy Fehér strómanként fedezze Slomovicsot – fogalmaz a cikk.

A törvényszék előtt Fehér azzal védekezett, hogy nem értett a szakmához, ezért alkalmazta Slomovicsot üzletvezetőként, akinek az alkalmazását be is jelentette.⁵⁴

Lázárovics Dávid szaploncai fuvaros 46 fillérre megállapított ár helyett 52 fillérre vásárolt 170 kg tengerlisztet, amit aztán továbbadott Szabó Jakab pálosremetei asztalosnak. Mindkettőjüket uzsorabíróság elé állították, büntetésük egy-egy hónapi fegyház volt.⁵⁵

Indig Manó szarvaszói péksegédet az ügyészség azzal vádolta, hogy 2 kg kenyérért 13 tojást kért, feleségét pedig azzal, hogy 2 kg lisztből készült kenyeret 3 pengőért adott el. A törvényszék Indiget felmentette, feleségét azonban négy hónapi fegyházra ítélte.⁵⁶

⁵¹ Árdragítók a vádlottak padján. A „jótékony” Steinmetz ki akarta pótolni a szegények fejadagját, *Új Máramaros*, 1. évf., 177. sz., 1941. november 29., 3.

⁵² Két veszedelmes áldetektívet fogott el a rendőrség. A vörös Lax és társa sorozatos szélhámosságai, *Új Máramaros*, 2. évf., 1. sz., 1942. január 1., 3.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Az első máramarosi per a zsidótörvény kijátszása miatt, *Új Máramaros*, 2. évf., 19. sz., 1942. január 24., 3.

⁵⁵ Árdragítók, *Új Máramaros*, 2. évf., 36. sz., 1942. február 14., 3.

⁵⁶ Uo.

Kohn Sándor negyvenéves békéscsabai zsidó fuvarost nemzetgyalázás, hamis hír terjesztése, valamint „a társadalom rendjének erőszakos felforgatása” vádjával a szegedi törvényszék elé állították. A vádat egy 1941. augusztusi beszélgetésre alapozták, amelyet Kohn Lipták Erzsébettel folytatott a piactéren. A beszélgetés során Kohn megkérdezte Liptákot, hogy hozzámenne feleségül, mire a nő azt válaszolta, hogy keresztény nő nem mehet zsidóhoz. Erre Kohn azt felelte, hogy „mit törődik a törvénnyel, hiszen a németek pár hónap múlva úgyis elvesztik a háborút”. Emellett Kohn Sándor „több izgató és gyalázkodó kifejezést használt”, ami miatt a bíróság két hónapi fogházra ítélte.⁵⁷

Stróbel Ábrist szintén letartóztatták, miután egy polgári ruhás csendőr „bizalmas értesülés alapján, alaposnak látta a gyanút, hogy a zsidó jogtalan úton szerzett okmányokkal utazik”, ezért igazoltatni akarta, Stróbel azonban az igazolványa felmutatását megtagadta. A csendőr az őrsre kísérte a zsidót, aki útközben ezüstláncon függő amerikai órájával próbálta megvesztegetni. A csendőr azonban ezt nem hagyta, s a zsidót letartóztatása után az ungvári fogházba szállították.⁵⁸

Egy újabb írás Rosner Mór bőrkereskedő letartóztatásáról számol be. A cikk szerint Rosnert már egy éve elfogták és elítélték, mivel nagy mennyiségű bőrt rejtett el, most azonban az ügyét a hármastanács előtt újratárgyalták. Megállapították, hogy Rosner Mór kb. 350-400 pár cipőre való bőrt nem jelentett be, „amivel a közellátás érdekeit nagymértékben sértette”. Rosnert másfél év börtönre, 2 ezer pengő pénzbüntetésre, ötévi hivatalvesztésre és polgári jogainak felfüggesztésére, valamint 2 ezer pengő vagyoni elégtétel fizetésére ítélték, emellett arra, hogy az ítéletet az *Új Máramarosban* közzétegye.⁵⁹

A kolozsvári rendőrkapitányság egy kávéházban őrizetbe vette Mailänder Emánuel, Elek Ilyés Éliást, valamint Földes Imrét, akik a vád szerint kolozsvári zsidóktól különböző pénzüsszegeket csaltak ki, amiért a munkaszolgálat alól mentesítő okiratot adtak cserébe. A rendőrségi kihallgatást követően az ügy a királyi ügyészséghez került.⁶⁰

Egy kassai zsidó háztulajdonos pert indított egy gazdag budapesti szeszgyáros és nagyiparos ellen, akit azzal vádolt, hogy az abaujszina zsidó temetőben dédapja sírkövére a nevet eltávolította, s helyébe egyik rokona nevét vésette, mindezt azért, hogy igazolhassa, hogy felmenői már 1848 előtt

⁵⁷ A piactéren fejtette ki politikai felfogását. Fogházbüntetésre ítélték nemzetgyalázásért egy béké[s]csabai zsidót, *Új Máramaros*, 2. évf., 43. sz., 1942. február 22., 2.

⁵⁸ Zsidó a vonaton. Meg akarta vesztegetni az igazoltató csendőrt, *Új Máramaros*, 2. évf., 48. sz., 1942. február 28., 2.

⁵⁹ Bőr-elrejtésért másfél évi börtönre ítélték Rosner Mór tímárt, *Új Máramaros*, 2. évf., 57. sz., 1942. március 11., 3.

⁶⁰ Kolozsvári zsidó szélhámosok jó pénzért „felmentették” hitsorsosait a szolgálat alól, *Új Máramaros*, 2. évf., 62. sz., 1942. március 17., 3.

Magyarországon éltek. A nagyiparos így magyar állampolgárságot szerzett. A cikk szerint a perre hamarosan sor kerül.⁶¹

A kassai rendőrség nyomozása során fény derült arra, hogy egyes kassai zsidók a szlovákiai zsidótörvény miatt Magyarországra szökött hitsorsosait több napig lakásukon rejtegették. A rendőrség mind a szökött zsidókat, mind az őket rejtegetőket letartóztatta.⁶²

Goldstein Háni áron felül, 60, illetve 80 pengőért adott el három pár bakancsot, amelyeknek az árát 30 pengő 90 fillérben állapították meg. A lány az uzorabíró elé került, aki hat hónapi fogházra és 200 pengő pénzbüntetésre ítélte, valamint a közszükségleti cikkekkel történő kereskedéstől eltiltotta. A vádlott az ítélet ellen semmisségi panaszt nyújtott be.⁶³

Landau Lajos huszti péksegédnek, főnöke megbízásából egy mázsza mállisztet kellett volna kiosztania a fuvarosok között, ő azonban egy pengőért akarta eladni a liszt kilóját. A csendőrség rajtaütött, a lisztet lefoglalta, Landaut pedig a törvényszék négy hónapi fegházra és 500 pengő pénzbüntetésre ítélte, és a kereskedéstől három évre eltiltotta.⁶⁴

Perl Helén édesanyjának házában a hatóságok 46 kg lisztet találtak, ami miatt a lányt uzorabíróság elé állították. A lány azzal védekezett, hogy a négytagú család mindegyike havonta 24 kg lisztet kap, s ebből, amit tudtak, félretettek. Állítását a községi bíró igazolta, így Perlt felmentették.⁶⁵

A lap további eseteket is ismertetett, ilyen volt például Kasszierer Izidor egykori aknazslatinai kereskedő ügye, akinek a házában száz darab tojást találtak, amit rejtett készletnek minősítettek. Kasszierer szerint a tojások saját tyúkjaitól származnak, ennek ellenére a bíróság 100 pengő pénzbüntetésre ítélte.⁶⁶

Malek Mózes alsóvisói lakosnál az állomáson szolgálatot teljesítő rendőr két pár új bakancsot és két és fél kg mosószappant talált. A kihallgatás során Malek 50 pengőt ajánlott a rendőrnek, hogy az a bakancsokkal és a szappannal együtt futni engedje. A rendőr az esetről jelentést tett.⁶⁷ Malek, vallomása alapján, a szappant Goldberger/Goldblatt Józseftől vásárolta, aki a vallomást megerősítette. A nála tartott házkutatás során több szappant nem találtak, ám Maleket a rendőrség őrizetbe vette, és az ügyészségnek átadta.⁶⁸ Későbbi hír közölte, hogy az állomáson két pár bakancs és szappan jogtalan birtok-

⁶¹ Meghamisította a sírfeliratot egy dúsgazdag zsidó nagyiparos, hogy igazolhassa állampolgárságát, *Új Máramaros*, 2. évf., 63. sz., 1942. március 18., 3.

⁶² Több zsidórejtegetőt letartóztattak Kassán, *Új Máramaros*, 2. évf., 96. sz., 1942. április 29., 3.

⁶³ Árdragítók az uzsora-bíróság előtt, *Új Máramaros*, 2. évf., 129. sz., 1942. június 9., 3.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ Két pár gyanús bakancs, két és fél kiló szappan, 50 p-gős vesztegetési kísérlet. Malek Mózes vasúti kalandja, *Új Máramaros*, 2. évf., 182. sz., 1942. augusztus 14., 3.

⁶⁸ Uo.

lásával megvádolt Malek Mózeset, aki megpróbálta Horváth Gergely rendőrt megvesztegetni, négy hónapi fogházra ítélték.⁶⁹

A szurdoki zsidók tudomást szereztek arról, hogy az állampolgársági iratok átvizsgálás céljából a községházáról a csendőrségre kerültek, s ezért Kupfermann József, a hitközség elnöke, gyűjtést szervezett; az így összegyűlt 600 pengőt Szigethy Miklós törzsőrmesternek adta. Kupfermannt vesztegetés vádjával a máramarosszigeti törvényszék büntető tanácsa elé állították, Stauber Sámuellel és Fuchs Izsákkal együtt, akik a vád szerint szintén részt vettek a gyűjtésben. Stauber és Fuchs ezt tagadták, Kupfermann pedig azzal védekezett, hogy a 600 pengőt a hiányzó bélyegek pótlására adta. A törzsőrmester ezzel szemben azt vallotta, hogy a pénzt a hitközségi elnök azért adta, hogy a zsidókkal szemben jóindulatúan járjon el.

Staubert és Fuchs Izsákot bizonyíték hiányában a vád alól felmentették, Kupfermannat ezer pengő pénzbüntetésre ítélték, és elrendelték a 600 pengő elkobzását.⁷⁰

A kőrösmezői határvidéki rendőri kirendeltség internálta Schwartz József 27 éves kőrösmezői napszámost, aki a Kőrösmezőn a zsidó munkásszázadban dolgozó munkaszolgálatosok, köztük Farkas Benjámin illegális levelezését bonyolította.⁷¹

Egy másik decemberi írás könyvekkel kapcsolatos visszaélésről számolt be. A két évvel korábban Debrecenben megjelent *Novara hőse* című könyvvel ugyanis „az a végzetes szépséghiba történt”, hogy azt Győző Andor budapesti zsidó ügynök is terjeszteni kezdte, nagyobb hasznot remélve. Győző a bevétellel nem számolt el, annak egy részét saját céljaira használta, ami miatt el-lene bűnvádi eljárást indítottak; a debreceni törvényszék csalás vétsége miatt bűnösnek nyilvánította, és háromhavi fogházra ítélte.⁷²

Ugyanaz a lapszám értesített arról, hogy a rendőrség Makón letartóztatta Szenes Marcell Franciaországból nemrég Csanádpalotára visszatért rajzoló, aki „anélkül, hogy dolgozott volna, feltűnő módon élt és költekezett”. Amint azt megállapították, Szenes hamis pénzt gyártott, amit be is ismert. Jelenleg tettestársait és terjesztőit keresik.⁷³

Az *Új Máramaros* szerint Máramarosszigeten kevesen tettek eleget azon kötelezettségüknek, hogy az öt holdon aluli zsidóbirtokokat bejelentsek. Az érintettek ezzel valószínűleg a törvény végrehajtását próbálták akadályozni.

⁶⁹ Malek Mózesnek bevált a balsejtelme. Vesztegetés miatt négy hónapi fogházra ítélték, *Új Máramaros*, 2. évf., 209. sz., 1942. szeptember 18., 3.

⁷⁰ A szurdoki zsidók „bélyegpénze” vádlottak padjára juttatta a hitközségi elnököt, *Új Máramaros*, 2. évf., 229. sz., 1942. október 14., 3.

⁷¹ Internálták Schwartzot, a fekete postást, *Új Máramaros*, 2. évf., 274. sz., 1942. december 5., 2.

⁷² Zsidó ügynökösködés a „Novara hőse” c. könyvvel, *Új Máramaros*, 2. évf., 278. sz., 1942. december 12., 2.

⁷³ A bankó-rajzoló zsidó, uo., 3.

A polgármesteri hivatal következőképpen telekkönyvi szemlékkel próbálta megállapítani, hogy mely zsidó ingatlanokat kell bejelenteni, s azok ellen, akik a bejelentést nem tették meg, eljárás indítását ígérte.⁷⁴

A rendőrségnek tudomására jutott, hogy Braun István jegy nélkül és a 42 fillérben megállapított ár helyett 1 pengő 20, illetve 1 pengő 60 fillérért árulta a kenyeret. Braunt tíz hónap börtönre és ötévi hivatalvesztésre ítélték, valamint a közszükségleti cikkekkel történő kereskedéstől három évre eltiltották. Braun fellebbezett.⁷⁵

1944 folyamán *Máramaros Vármegye Hivatalos Lapjában* több személy körözésének elrendelését közölték. Gubner Mór cipész megtalálása esetén⁷⁶ a Kisvárdai járás főszolgabíróját, Weisz Hermann megtalálása esetén a Nyír-bátori járás főszolgabíróját kell értesíteni⁷⁷ – írta a lap.

A Losonci járás főszolgabírája a következő személyekre adott ki körözést: Singer Rezső, Singer Rezsőné szül. Lengyel Erzsébet, Ösztreicher Berta, Singer Dénes zsidó vegyész-mérnök, akinek a különös ismertetőjele, hogy „zsidós orrhangan beszél”, azonkívül Singer Miklós.⁷⁸ További körözendő polgárok: Friedman M. Dávid zsidó metsző; Izrael Ábrahám, valamint Fux Áron rendőrhatalósági felügyelet alá helyezett zsidók.⁷⁹ Izrael József, Lévi Mózes, Fülöp Mihály „zsidófajú egyének” megtalálása esetén az avasújárósi főszolgabíró értesítendő.⁸⁰

Az 1944-ben megjelenő *Máramaros* is közölt hasonló híreket. Amint írta, a városi rendőrbírónak szinte mindennap büntetnie kellett az engedély nélkül Szigetre érkező kopasztott libaszállítmányokért. Miután Stauber Erzsébetet és Stauber Jakabot 100-100 pengőre büntették, az elkobzott libákat a városi tisztviselők között maximális áron kiosztották. Ugyanezen kihágás miatt büntették Kovács Ibolyát, aki hízott libákat küldött Máramarosszigetre, úgy próbálva a hatóságokat megtéveszteni, hogy azt mondta, almalekvárt küld. A libákat elkobozták.⁸¹

Kevéssel később a máramarosi rendőrség élelmiszer-hamisítókat büntetett, köztük Hollender Mendel técsői és Pollák Ilona máramarosszigeti kereskedőt, valamint Gutmann Sámuel, aki tojáspótló helyett sütőport adott

⁷⁴ Megbüntetik azokat, akik nem jelentették be a zsidóbirtokokat, *Új Máramaros*, 3. évf., 41. sz., 1943. február 21., 5.

⁷⁵ Kenyérdragítás miatt tíz hónapi börtön. Braun, aki feketén árult, *Új Máramaros*, 3. évf., 73. sz., 1943. április 2., 3.

⁷⁶ Körözések, *Máramaros Vármegye Hivatalos Lapja*, 20. évf., 7. sz., 1944. március 15., 44. Uo.

⁷⁸ Körözések, *Máramaros Vármegye Hivatalos Lapja*, 20. évf., 16. sz., 1944. augusztus 1., 74.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ Körözések, *Máramaros Vármegye Hivatalos Lapja*, 20. évf., 18. sz., 1944. szeptember 1., 89.

⁸¹ A városi rendőrbíró a legtöbb kihágási büntetést engedély nélküli kopasztott liba szállításokért hozza, *Máramaros*, 1. évf., 4. sz., 1944. február 2., 2.

el.⁸² Szintén letartóztatták Pollák Sámuelné és Stern Emilné Koppel Ibolya kereskedőket, akik üzletük hatósági rendeletre történő bezárásakor nem köztölték, hogy a helyiségnek hátsó kijárata is van, s később az áru egy részét elszállították.⁸³

A társadalom „megtisztítása” a magyarság „leketlen vámszedőinek” eltávolítása révén

A „zsidókérdés megoldásának” végső célja a társadalomnak a zsidóktól történő „megtisztítása” volt. Ezt volt hivatott előkészíteni a magyar kormány által foganatosított zsidóellenes jogszabályok, rendeletek és intézkedések sokasága. A zsidók vagyontárgyait, ingatlanjait elkobozták, keresztényekkel történő házasságukat megtiltották, nem engedélyezték számukra a különböző szakmák gyakorlását, nem volt szabad utazniuk stb. Ezen intézkedések jelentős részéről olvasóit a máramarosi sajtó is tájékoztatta.

Az egyik ezzel kapcsolatos írás Bárdossy László képviselőházi beszédét közölte, amelyben a miniszterelnök a zsidókérdésre is kitért. Meglátása szerint a kormány csak ideiglenes megoldásokat hozhat az ügyben, az ugyanis „európai probléma”. A miniszterelnök szükségesnek látta a zsidó fogalmának tisztázását a második zsidótörvény kapcsán, és olyan törvények megalkotását javasolta, amelyek alól nincs kibúvó. Szükségesnek tartotta továbbá az irányító politikai, szellemi és társadalmi pozíciókból a zsidók végleges eltávolítását.⁸⁴

Kozma Miklós, Kárpátalja kormányzói biztosa a Magyar Élet Pártjában tartott „rendkívül érdekes és minden tekintetben megszívlelendő” előadást – számolt be az *Új Máramaros*,⁸⁵ amelyre a magyar közvélemény különös módon felfigyelt, hiszen tudni akarta, hogy a húszéves elcsatolást követően Kárpátalja hogyan illeszkedett vissza a magyar viszonyok közé.

Kozma előadásából kiderült, hogy „Kárpátalja sem mentes a mai idők gondjaitól”; ide sorolta a zsidókérdést is, amely szerinte különösen égető Kárpátalján. „Amit a meghozott zsidótörvénnyel és a végrehajtott iparrevízióval kapcsolatban el lehetett érni, azt mind megtettük, s így jelentékeny területet veszített Kárpátalján a zsidóság, de Kárpátaljára nézve különösen érvén-

⁸² Homokkal és hamuval szaporított fűszereket hoztak forgalomba, *Máramaros*, 1. évf., 10. sz., 1944. február 23., 5.

⁸³ Két letartóztatás a lezárt üzletek feltörése miatt, *Máramaros*, 1. évf., 23. sz., 1944. április 9., 2.

⁸⁴ Magyarországra nagy szerep vár Európa ujjírendezésében. Bárdossy László miniszterelnök programbeszéde a képviselőházban. *Új Máramaros*, 1. évf., 15. sz., 1941. április 25., 4.

⁸⁵ Kárpátalja népe nem orosz, nem ukrán, hanem ruszin. *Új Máramaros*, 1. évf., 27. sz., 1941. május 9., 2.

nyel bír az az igazság, hogy gyökeres megoldást a zsidókérdésben csak az egész Európára kiterjedő rendezéssel lehet meghozni”⁸⁶ – állt a cikkben.

A továbbiakban az országban élő ruszinokkal és egyéb nemzetiségekkel kapcsolatban a szerző kifejtette: „az az álláspontunk, hogy a nemzetiségek tagjait a teljes jogi és tényleges egyenlőség alapján megilleti mindaz, ami népi jellegük, nyelvük és sajátosságaik, továbbá kulturális és gazdasági erejük megtartását és akadálytalan továbbfejlesztését biztosítja.” Természetesen ezért, ahogyan azt Bárdossy miniszterelnök is hangsúlyozta, megkövetelték a magyar állammal és annak hatóságaival, valamint az államfenntartó magyarsággal szemben az abszolút hűséget és a szolidáris együttműködést, megbecsülést.⁸⁷

Egy másik írás a visszacsatolt területen iparüzési engedéllyel rendelkező kereskedőknek a bejelentési kötelezettségre vonatkozó határidővel kapcsolatban nyújtott tájékoztatást. Az 1939. évi 7720. számú miniszterelnöki rendelet 37. paragrafusában a bejelentési kötelezettség határideje 1941. április 30. volt, amit a kormány július 31-re változtatott. A bejelentéshez szükséges űrlapok elkészültéről az *Új Máramaros* értesíteni fogja az érintetteket, ígérte az újság.⁸⁸

A lap budapesti tudósítójának jelentése szerint a képviselőház következő ülésén több törvényjavaslatot terveztek benyújtani. Ezek között szerepelt a vegyesházasságok betiltása vagy megszigorítása, s ezáltal a magyar fajra káros vérkeveredés megakadályozása. Emellett intézkedés történt a zsidókérdés kapcsán az őrségváltás meggyorsításáról, illetve a kulcspozíciók átvételéről.⁸⁹

Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter a Magyar Élet Pártja párttertsítőjébe írt cikkében közölte, hogy gyorsítani szeretné a zsidóbirtokok átvételét. Az 500 holdas és annál nagyobb zsidóbirtokok átvétele még az év folyamán befejeződik, összelt pedig még nagyobb arányban történik majd a birtokbavétel – fogalmazott a miniszter.⁹⁰

Imrédy Béla volt miniszterelnök parlamenti felszólalásában meglepően nyilatkozott a zsidókérdés ügyében. Úgy vélte, „hiábavaló minden zsidótörvény, mert a zsidókérdés csak a zsidó-nemzeti állam létesítésével nyer megoldást”⁹¹ A cikk szerint a kereskedelmi miniszter⁹² más álláspontra látszik helyezkedni, kiadott ugyanis egy rendeletet, amellyel a leváltási időtartamot

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ Július 31-ig meghosszabbították a zsidók iparigazolványainak bejelentési határidejét. *Új Máramaros*, 1. évf., 21. sz., 1941. május 2., 4.

⁸⁹ Rendkívüli rendeletek és törvényjavaslatok hete kezdődik a parlamentben. *Új Máramaros*, 1. évf., 52. sz., 1941. június 10., 1.

⁹⁰ A zsidó birtokok kisajátítása. *Új Máramaros*, 1. évf., 57. sz., 1941. június 16., 5.

⁹¹ A kereskedelmi miniszter rendeletileg megváltoztatta a zsidók leváltásának határidejét és százalékát. *Új Máramaros*, 1. évf., 61. sz., 1941. június 22., 1.

⁹² Az írás megjelenésének időpontjában a kereskedelmi miniszter Varga József volt.

és százalékot megváltoztatja. Ennek értelmében, a kereskedelemben a zsidók leváltásának 1941 szeptemberéig az eddigi 30 helyett 60 százalékban kellett megtörténnie, 1942 januárjáig, illetve júniusáig pedig a zsidó kereskedelmi vezetők újabb 20-20 százalékát le kell váltani: így az „őrségváltásnak” legkésőbb 1942 júniusáig be kellett fejeződnie.⁹³

Egy másik cikk a képviselőház üléséről tudósított, amelyen Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszter az ellenzék megjegyzéseire reagált. A bírálatok arról szóltak, hogy az Imrédy utáni kormány nem tett semmit az „őrségváltás” érdekében. Reményi-Schneller szerint „mindent egyszerre nem lehet – rombolni könnyű, de építeni nehéz. Minden egyes helyre meg kell találnunk az alkalmas embert.”⁹⁴ „Szóval Önnek a zsidók leváltása, az rombolás!” – idézte a lap Maróti Meizler Károly nyilaspárti képviselőt. Végül a pénzügyminiszter tisztázta, hogy a magyar kormány meg akarja oldani a zsidókérdést, és meg is oldja „a zsidótörvény lelkiismeretes végrehajtásával, az önellátási alappal és a keresztény kereskedőknek nyújtandó hitellel”.⁹⁵

Szintén a képviselőház üléséről számolt be az az írás, amely szerint a „félvérek” és kikeresztelkedettek házassági vitáján Maróti Meizler követelte, hogy a keresztények és zsidók közötti házasságon kívüli viszonyt 15 évig terjedő fegyházzal büntessék. A javaslattal egyetértett Balázs Károly, a kormánypárt vezérszónoka, aki úgy vélte, a félvérek születését mindenképpen meg kell akadályozni. Javasolta továbbá, hogy zsidó ne tarthasson 45 évnél fiatalabb cselédet.

A Kisgazdapárt szónoka elmondta: pártja az egyház álláspontjára helyezkedik, a javaslatot nem fogadta el, s kérte, hogy „legalább a félvéreket vegyék ki a szigorú törvény alól”.⁹⁶

Az Erdélyi Párt képviselője, Paál Árpád azt javasolja, hogy a biológiai mellett a lelki körülményeket is vegyék figyelembe. „A magyarság nem tud lemondani 200 ezer emberről, nem okozhatjuk mi keresztények a keresztények tömegkatasztrófáját” – tolmácsolta a cikk Paál szavait. A képviselő a törvényjavaslatot a nürnbergi is súlyosabbnak tartotta, és közölte, hogy azt csak módosításokkal fogadja el.

Közi-Horváth József a Keresztény Párt részéről visszautasította a javaslatot, mivel az meggyőződésükkel ellenkezik. Véleménye szerint a félvér közelebb áll a magyarsághoz, mint a zsidósághoz.

Rassay Károly szerint a törvényjavaslat azokat érintené, akik a magyar törvények értelmében kötöttek házasságot, ezért azt „a magyarság szempontjából öngyilkosságnak bélyegzi”.

⁹³ Uo.

⁹⁴ Mindent egyszerre nem lehet. Rombolni könnyű, de építeni nehéz, *Új Máramaros*, 1. évf., 64. sz., 1941. június 26., 2.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ A házasságon kívüli vérkeveredés fegyházbüntetését kérte Maróti-Meizler a képviselőház szerdai házassági javaslati vitáján, *Új Máramaros*, 1. évf., 70. sz., 1941. július 3., 3.

Az Imrédy-párt tagja, gróf Károlyi Viktor a harmadik zsidótörvény azonnali bevezetését követelte.⁹⁷

Július 8-án a lap a képviselőháznak a házassági törvényjavaslattal kapcsolatos újabb tárgyalásáról számolt be. „A nemzeti közvélemény egyhangúan helyesli” a házasság előtti kötelező orvosi vizsgálat bevezetését, valamint azokat az intézkedéseket, amelyek „a vérkeveredés megakadályozásával a faj egészségét és politikai tisztaságát szolgálják” – írta a lap.⁹⁸ Az írás szerint a bevezetendő egészségügyi intézkedések „nemzetmentő és nemzetnevelő hatásúak”, a törvény fajvédelemmel foglalkozó paragrafusai pedig „útját állják a zsidóság előretörésének, politikai, szellemi és erkölcsi befolyásának, amely olyannyira károsnak bizonyult”. A vita során Radocsay László igazságügyminiszter a kormány álláspontját ismertette a vérkeveredés kérdésében. „Igen helyesen mutatott rá”, hogy a házasságon belüli vérkeveredés rendkívül fontos, és szabályozásra szoruló probléma – fogalmazott az írás. A zsidóság a családokon keresztül próbált vezető pozíciókhoz jutni. A cikk szerint a múlt században tett asszimilációs kísérlet sikertelen volt, ahelyett hogy a zsidók magyarrá váltak volna, „a magyar társadalmat fertőzték meg zsidó szellemséggel”, annak lelkivilágát károsan befolyásolták. Az új fajvédelmi törvény ezért a vérkeveredést megtiltotta, és faji alapon állapította meg, hogy ki számít zsidónak. Az írás szerint „lehet, hogy egyesek szemében ez a tilalom szigorú, talán túlságosan kemény, azonban van egy nemzeti kötelesség, amelyet a társadalom csak későn ismert fel, s ezért azt most kétszeres erővel kell teljesíteni”, ami nem más, mint „ennek a nemzetnek az erejét megvédeni minden olyan támadással szemben, amely nemcsak anyagi létét, hanem lelkét is veszélyezteti” – idézte a lap Radocsayt.⁹⁹

A minisztérium március 26-án megjelent 2220/1941. ME sz. rendelete révén a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló törvénycikk bizonyos részeit a visszacsatolt keleti és erdélyi területekre is kiterjesztette. A rendelet értelmében a miniszterelnöknek jogában állt a hatályba lépéstől számított kilencven napon belül a törvény hatálya alól mentesíteni olyan személyeket, akik az elszakítás ideje alatt „a magyarsághoz hű magatartást tanúsítottak”. A határidő lejárt, ám a *Budapesti Közlöny*ben újonnan megjelent rendelet azt július 31-ig meghosszabbította.¹⁰⁰

Az *Új Máramaros* 1941. július 11-i számában teljes terjedelmében közölte dr. Ajtay Gábor alispán július 9-i körrendeletét, amelyben azonnali hatállyal megtiltotta a zsidók számára a vásárokon, búcsúkon, piacokon a helyfoglalást, árusítást. Az említett helyeken csak azok árulhattak, akik az 1150/1941. ME, valamint a 17.200/1940. KM sz. rendelet első paragrafusában meghatá-

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ A fajvédelem – kötelesség, *Új Máramaros*, 1. évf., 74. sz., 1941. július 8., 2.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ Meghosszabbították a kivételezésre érdemes erdélyi zsidók kijelölésének határidejét, *Új Máramaros*, 1. évf., 70. sz., 1941. július 3., 3.

rozott külön engedéllyel rendelkeztek. Az említett rendeletek ellenére „különösen zsidó kereskedők és iparosok” külön engedély nélkül is folytatják tevékenységüket – hangzott a körlevél, ezért Ajtay elrendelte a zsidók azonnali kitiltását, és a községek elöljáróit a rendeletek végrehajtására és betartására utasította.¹⁰¹ Az alispán újabb jelentése, amelyben a zsidókérdésről is szó esett, szintén helyet kapott a lapban. Az írás szerint a jelentés rámutatott arra, hogy a vármegye 40 ezer főt meghaladó zsidósága nagy teret foglal el a vármegye gazdasági életében, s jelentős mértékben „akadályozza a keresztény ipar és kereskedelem életre keltését”. A főispán elrendelte az üzletek szombati nyitvatartását, az alispán pedig kitiltotta a zsidó árusokat az országos napi- és hetipiacokról, valamint megtiltotta a szombatzzsinór¹⁰² kifeszítését – állt a cikkben. A jelentés leszögezte: „Zsidótörvény van, mert van zsidókérdés, amely kérdéshez Máramaros vármegyében a törvény szellemében és célzatával s a törvény rendelkezéseinek alkalmazásával nyúlunk hozzá, és azt maradéktalanul végrehajtjuk.”¹⁰³

Az újság szerint a halottak napja alkalmával virágot árusítani kívánóknak az engedély igénylésekor igazolniuk kellett, hogy keresztény hitfelekezethez tartoznak, mert zsidók nem kaphattak erre engedélyt.¹⁰⁴ Máramarossziget polgármestere hirdetményben közölte, hogy januártól életbe lép a zsírjegyrendszer. Az írás beszámolt arról, hogy a zsírjegyet hogyan lehet beszerezni, végül hozzátette, hogy zsidók nem vásárolhatnak sertéshúst, illetve zsírt, szalonnát stb., ezért nem is igényelnek zsírjegyet, amit egyébként nekik nem is szabad kiadni.¹⁰⁵

Kevesebb, mint egy hónap múlva a lap közölte, hogy a vitéz Kereszt-Fischer Ferenc belügyminiszter által benyújtott törvényhatósági bizottsági és községi képviselőtestületi tagsági jogról szóló törvényjavaslat értelmében a zsidó tagok és pótagok megbízatása a törvény hatálybalépésével megszűnik, s a zsidó vallásfelekezet képviselőinek tagsága a törvényhatósági bizottságokban és a fővárosi kerületi választmányokban szintén megszűnik.¹⁰⁶

¹⁰¹ Dr. Ajtay Gábor alispán azonnali hatállyal kitiltotta a zsidó árusokat a búcsúkról, a heti és napi piacokról, *Új Máramaros*, 1. évf., 77. sz., 1941. július 11., 3.

¹⁰² Más nevén eruv-zsinór (eruv héberül egyeítést jelent). A szombatzzsinór drót- vagy kötélhálózat, amellyel a jámbor zsidó községek bekerítik azt a helységet vagy utcát, ahol laknak. E hálózat célja, hogy a városnak a házait mintegy egyesítse. A hálózat folytán ugyanis az egész község egy háznak tekinthető, meg van engedve a kisebb terhek hordozása a házhoz kívül.

¹⁰³ A vármegye közellátása, a zsidókérdés, a román gazdasági kamara vagyona és a szociális munka. Dr. Ajtay Gábor alispán július havi jelentése, *Új Máramaros*, 1. évf., 108. sz., 1941. augusztus 17., 2.

¹⁰⁴ Halottak napján zsidó kertészek nem árusíthatnak az uccán virágot, *Új Máramaros*, 1. évf., 147. sz., 1941. október 24., 3.

¹⁰⁵ Máramarosszigeten január elsején életbelép a zsírjegy, *Új Máramaros*, 1. évf., 192. sz., 1941. december 19., 2.

¹⁰⁶ Megszűnik a zsidók törvényhatósági bizottsági és képviselőtestületi tagsága. *Új Máramaros*, 1. évf., 165. sz., 1941. november 15., 3.

Emellett a lap beszámolt az igazság- és belügyminiszter rendeletéről, amely előírta, hogy a zsidók közeleti és gazdasági térfoglalását szabályozó 1939. évi IV. tc. 25. szakasza alá eső kihágás miatti elítélések esetében az ügyészség, illetve a rendőri büntetőbíróság köteles minden elítéltről büntetőlapot kiállítani, és azt az Országos Bünyügyi Nyilvántartó Hivatalhoz beküldeni. Emellett arról is értesítést kellett kérni, hogy a tett nem minősül-e a törvénycikk 26. paragrafusa értelmében is vétségnek.¹⁰⁷

Az egyik textilkereskedéssel foglalkozó vállalat a zsidó igazgatót keresztényre cserélte, előbbi pedig beosztottként alkalmazta. Az írás felvilágosított arról, hogy az illetékes hely szerint ez az átcsoportosítás nem megengedett, és a zsidó vállalatvezető elbocsátását rendelte el.¹⁰⁸

A kormány által kiadott rendelet értelmében zsidó nem lehetett a kereskedelmi és iparkamara alkalmazottja, azok szolgálati viszonyát három hónapon belül meg kellett szüntetni. A tekintetben, hogy a rendelet alkalmazása szempontjából ki számít zsidónak és ki nem, az 1941. évi tc.¹⁰⁹ 9. paragrafusának rendelkezései irányadóak – tájékoztatott a napilap.¹¹⁰

1943. március 1-jén az *Új Máramaros* Tisztul a láthatár címmel közölte, hogy az 1938. IV. tc. minden iparágra vonatkozóan meghatározta a zsidók arányszámát, továbbá a zsidók jogosítványainak érvényességéről, illetve megvonásának időpontjáról is rendelkezett. A szakmák árjásítása során a származás mellett a tőke eredetét is igazolni kell – figyelmeztetett a cikk, aztán hozzátette, a vas- és fémszakma csak azokat a kereskedőket látja majd el gyártmányaival, akiket a Közellátási Minisztérium ipari ellátási főosztálya vagy a Közellátási Felügyelőség igazolt.¹¹¹

A rendelkezések alapján – folytatta az írás – mindazoknak, akik vasipari és hasonló cikkekket foglalkoznak, 1942. március 31-ig a Közellátási Felügyelőségnél kell jelentkezniük a következő iratokkal: az iparűző származását (nagyszülőikig visszamenőleg) igazoló iratok, a házastárs születési anyakönyvi kivonata, vallásváltoztatás esetén az arra vonatkozó iratok (felmenők esetében is), szakképzettséget igazoló okirat, a tőke eredetére és nagyságára vonatkozó igazolás. „A zsidó származású kereskedőknél *származási* lap címfelirat alatt feltűnő, legalább 1 cm átmérőjű piros színű karika rajzolandó.” Azon zsidók esetében, akik magasabb háborús kitüntetéssel, nageyzüsttel

¹⁰⁷ Priust kapnak a zsidótörvény megszegői. *Új Máramaros*, 1. évf., 170. sz., 1941. november 21., 2.

¹⁰⁸ Zsidó vezető tisztviselő nem minősíthető át beosztottá. *Új Máramaros*, 1. évf., 193. sz., 1941. december 20., 1.

¹⁰⁹ A lap nem ismertette a hivatkozott jogszabály számát. Nyilván az 1941. évi XV. törvénycikk 9. paragrafusáról van szó.

¹¹⁰ Zsidó nem lehet a kereskedelmi- és iparkamarák tagja. *Új Máramaros*, 2. évf., 10. sz., 1942. január 14., 3.

¹¹¹ Tisztul a láthatár. A vaskereskedők kötelesek önmaguk és üzleti tőkéjük keresztény eredetét igazolni. *Új Máramaros*, 2. évf., 59. sz., 1942. március 13., 1.

vagy vaskoronarenddel rendelkeznek, a piros kört piros ceruzával át kell húzni. Igazolás nélkül az üzlettulajdonost semmiféle áruval nem szolgálják ki – tájékoztatott az írás.¹¹²

A lap tudósított továbbá a Kállay Miklós miniszterelnök által a Magyar Élet Pártjának értekezletén mondott beszédéről. A kormányfő legfőbb feladatként a közrend fenntartását nevezte meg, amelyet a szociális teendők követnek; ez utóbbiak közül a zsidókérdést emelte ki. „A múlt bebizonyította, hogy a zsidóság szerepe a közéletben összesen és egyenként kártékony” – idézte az írás Kállay beszédét. A zsidó érdekek visszaszorítása fontos feladat, amelynek megvalósításában a zsidó nagybirtokok kisajátítása, illetve keresztény kézbe történő juttatása jelenti az első lépést – vélekedett a miniszterelnök. Az írás szerzője tudni vélte, hogy Kállay már a következő héten rendeletet terjeszt a Ház elé, amellyel a terv megvalósításának felgyorsítását célozza.¹¹³

Kállay miniszterelnök a felsőházban is megtartotta programbeszédét, amelyben a kisebbségpolitikáról is szót ejtett, majd megemlítette, hogy a zsidó erdőbirtokok kisajátításának eredményeképpen Erdélyben és Kárpátalján mintegy félmillió hold erdő került keresztény tulajdonba.¹¹⁴

Egy másik cikkben a lap arról tájékoztatott, hogy a kormány a zsidók ingatlanjaira vonatkozó törvényjavaslatot kíván mielőbb beterjeszteni. „Tartani lehet azonban attól – figyelmeztetett az írás –, hogy a zsidók igyekezni fognak a törvény hatálya alá kerülő vagyontárgyaikat a következő rendelkezések alól már előre elvonni.”¹¹⁵ Hogy ezt megelőzze, a kormány máris intézkedett, „hogy a zsidók kijátszási szándéka már eleve megghiúsuljon”. „A rendelet megtiltja, hogy zsidó mező- vagy erdőgazdasági ingatlanát, az ingatlan alkotórészét, tartozékát, ezekkel kapcsolatos üzemét és üzemi berendezését, továbbá kis- és nagyközség területén lakóházzal vagy gazdasági épülettel bépített vagy bépítetlen bármely ingatlanát átruházza.” A jövőben ilyen átruházás csak abban az esetben volt lehetséges, ha az átruházó büntetőjogi felelősségének terhe mellett kijelentette, hogy nem zsidó.¹¹⁶

A rendelet megszabta továbbá – írta az *Új Máramaros* –, hogy mindazok, akiknek öt holdnál nagyobb szőlőjük vagy gyümölcsösük, illetve 500 holdnál nagyobb egyéb mezőgazdasági ingatlanuk van, azt a rendelet hatályba lé-

¹¹² Uo.

¹¹³ Kállay miniszterelnök: „A zsidókérdés szociális probléma”. *Új Máramaros*, 2. évf., 60. sz., 1942. március 14., 1.

¹¹⁴ Kállay Miklós miniszterelnök: „Erdély és Kárpátalja hegyein mintegy félmillió hold erdőbirtok kerül keresztények kezébe”. *Új Máramaros*, 2. évf., 66. sz., 1942. március 21., 1.

¹¹⁵ Zár alá vették a zsidó tulajdonban levő mezőgazdasági ingatlanokat. Nem az 1939 IV t. c., hanem az 1941 évi XV. T. c. vagyis a fajvédelmi törvény alapján állapítják meg, ki tekintendő zsidónak. *Új Máramaros*, 2. évf., 67. sz., 1942. március 22., 1.

¹¹⁶ Uo.

pésétől számított három napon belül kötelesek a községi eljárásnál bejelenteni. Az említett ingatlanokon gazdálkodó zsidó haszonélvezőt vagy haszonbérlet szintén bejelentési kötelezettség terhelte. A bejelentéssel együtt az ingatlanokon található ingóságokról készített leltárt is be kellett adni. A leltárba vett vagyontárgyakat úgy kellett tekinteni, mint hatósági zár alá vett ingóságokat, amelyeket a tulajdonos köteles volt megőrizni és a gazdálkodást folytatni. A zár alá vett tárgyakat tilos volt eladni, azok elidegenítése súlyos büntetőjogi következményekkel járt.

Az írás végül arról is tájékoztatott, hogy a rendelet alkalmazása tekintetében nemcsak azok számítanak zsidónak, akik a fajvédelmi törvény hatálya alá esnek, hanem azok is, akik a második zsidótörvény értelmében kivételezettnek számítanak. A rendeletet azon jogi személyekre is alkalmazni kellett, amelyeknél a vezetőségi tagok nagy része zsidó volt, vagy ha a vagyon nagyobb része zsidó tulajdont képezett.

Az újság közlése szerint, a rendelet március 19-én lépett hatályba; „annak jótékony gazdasági eredményei minél hamarabb mutatkozni fognak”, s a gondosabb kezelésnek köszönhetően az ősi magyar föld minősége is egyre javulni fog – bizakodott a szerző.¹¹⁷

A zsidókérdés megoldása címmel az *Új Máramaros* 1942. április 21-i számában terjedelmes cikket közölt. Az írás szerint a zsidókérdés megoldása a legfontosabb létkérdések közé tartozik, s mint ilyen, az Erdélyi Pártot is megalkalulása óta foglalkoztatta, hogy minden téren mielőbb megtörténjen „az átállítás”, és „eltűnjenek a társadalmunkból azok, akik évtizedeken keresztül a magyarság lelketlen vámszedői voltak”.¹¹⁸

A szerző hangsúlyozta, hogy a folyamatos árdrágítás a zsidók részéről, valamint a stróman-ügyek felháborodáshullámot keltettek, amelynek nyomán Bihar vármegye törvényhatósági bizottságának javaslatát a zsidókérdés végleges megoldásáról mindenhol helyesléssel fogadták.

Az Erdélyi Párt kolozsvári tagozatának gyűlése is azt kérte a párt vezetőségétől, hogy tegyen lépéseket az ügy megoldása érdekében. „A zsidóság magatartása azonban egyre jobban kihívja maga ellen a jogos bírálatot, és ezért sürgeti most már az erdélyi közvélemény, hogy habozás nélkül fogjunk hozzá a kérdés erőteljes végleges rendezéséhez” – fogalmazott a cikk.

Amint az írásból kiderült, a párt legutóbbi ülésén Nagybányán is felvetődött a zsidókérdés, ahol a gazdasági átállás érdekében alig történt valami. „Az üzletek nagy része zsidó kezekben van, mintha nem változott volna meg az idők szelleme.”¹¹⁹ Mindezek fényében az Erdélyi Párt elhatározta, hogy megteszi a kellő intézkedéseket annak érdekében, hogy a zsidókérdést „a közhangulatnak és a magyar érdekeknek megfelelően” oldják meg. Szintén napirendi pontot képezett a zsidókérdés a párt dési tagozatának ülésén.

¹¹⁷ Uo.

¹¹⁸ A zsidókérdés megoldása. *Új Máramaros*, 2. évf., 89. sz., 1942. április 21., 1.

¹¹⁹ Uo.

Az írás leszögezte, „a zsidóság szereplésének minden lehetőségét ki kell zárni közéletünkéből”, s ezt csak úgy látta megvalósíthatónak, ha „átvesszük a magyar élet minden őrhelyét”. Sem jogi, sem erkölcsi mentség nincs arra – folytatta a cikk –, hogy a zsidóság „szellemi részvételét magyar vállalkozásokba becsempéssze”, a magyarsággal ugyanis nem fér össze, hogy az a zsidósággal bármiféle kapcsolatban álljon.¹²⁰

A szerző végül megjegyezte, hogy „az Erdélyi Párt a maga részéről mindent elkövet a zsidókérdés végleges rendezésére, és ebben a munkájában joggal számíthat az erdélyi öntudatos magyar közvélemény gerinces támogatására”.

Kállay Miklós miniszterelnök a Magyar Élet Pártja országos nagytanácsának tagjaihoz intézett beszédében a háborús feladatokat és a szociális kérdéseket helyezte előtérbe – írta az *Új Máramaros*. A miniszterelnök a magyar fajvédelemmel kapcsolatban is fontos bejelentéseket tett. Eszerint a zsidóbirtokok állami tulajdonba kerülnek, „gyökeres törvényhozási intézkedéssel távolítják el a zsidókat a magyar földről”, korlátozzák ingatlanulajdonukat, és a zsidókat nem engedik többé a falvakban letelepedni. „Ezzel megtörténik minden, ami a kérdés megoldása érdekében ma megtörténhetik. A háború utáni végleges megoldás azonban – amint ezt a miniszterelnök nyíltan megmondta – a hazai zsidóság kitelepítése.”¹²¹

Az ipari és a közigazgatási szabályok mellett a zsidótörvény végrehajtásával kapcsolatban ezúttal is felmerült a kérdés, hogy mi számít színleges iparűzésnek, illetve bűjtatásnak. A Magyar Vidéki Sajtótudósító szerint a kereskedelem- és közlekedésügyi minisztérium az említett kérdésekben döntést hozott. Eszerint nem sértett jogszabályt, ha az iparigazolvánnyal rendelkező iparos részére más szolgáltatotta a tőkét, a munkaeszközöket stb., megfelelő ellenérték fejében. Az ilyen megállapodást azonban nem tekintették közkereseti társaságnak, csak betéti vagy csendestársaság formájában volt megvalósítható.

A bűjtatást, azaz strómanságot csak konkrét esetben lehet megállapítani – szögezte le a cikk szerzője. Ilyen esetekben a tőkét és a felszerelést szolgáltató személynek az üzlet vezetésében közvetlenül vagy közvetve részt kellett vennie.¹²²

A kereskedelemügyi miniszter szerint zsidó kereskedők úgy próbálták a zsidótörvényt kijátszani, hogy olyan gyerekeket fogadtak örökbe, akiknek hozzátartozói nem kaphattak iparjogosítványt, s ily módon számukra az ipar folytatásának lehetőségét megteremtették. A kereskedelemügyi miniszter, hogy a fennálló helyzetet megszüntesse, utasította az iparhatóságokat, hogy

¹²⁰ Uo.

¹²¹ A miniszterelnök beszélt, *Új Máramaros*, 2. évf., 92. sz., 1942. április 24., 3.

¹²² A minisztérium döntése a strohmannságról. Mi a színleges iparűzés?, *Új Máramaros*, 2. évf., 97. sz., 1942. április 30., 3.

ha az iparnak örökbe fogadott kiskorú jogán történő folytatására érkezik bejelentés, azt minden esetben vizsgálják ki. A bejelentést csak akkor lehetett tudomásul venni, ha az örökbefogadást valamilyen különleges körülmény tette szükségessé. Minden más esetben az iparjogosítványt meg kellett tagadni, mivel az a zsidótörvény kijátszását célozta.¹²³

A Kúria elutasította annak a zsidó férfinak a volt felesége ellen indított keresetét, aki a nőt 150 pengő férjtartásra akarta kötelezni. Amint kiderült, az asszony elvált férjétől, aki a házasság alatt a feleség üzletét vezette. A válás után a férfi, zsidó lévén, nem talált munkát, ezért akarta a nőt férjtartásra kötelezni. A kereset elutasítását azzal indokolták, hogy a férj alaptalanul hivatkozik az 1939. évi IV. tc. korlátozásaira, mivel az a zsidókat a köztisztviselői pályától, a sajtó- és filmvállalatok irányításától, valamint a közhatósági engedélytől függő jogosítványok megszerzésétől tiltotta el, „más kereső foglalkozások körében való elhelyezkedés lehetőségétől azonban számarányuk szempontjából felállított korlátoktól eltekintve általában nem fosztja meg őket”. Bár igaz, hogy a férjnek a tanúvallomások alapján nem volt lehetősége lakóhelyén bármilyen munkakörben elhelyezkedni, hiszen a község német lakossága „nem kedveli a zsidókat”, így munkát sem adott nekik – fogalmazott az írás –, de a férfi nem is próbálta bizonyítani, hogy munkát keresett, és elutasították. A Kúria ezen adatok hiányában, csupán a zsidótörvény alapján, nem állapíthatta meg, hogy a férj keresetképtelen – írta az újság.¹²⁴

A Magyar Élet Pártja elfogadta a zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól szóló törvényjavaslatot, amely a zsidó fogalmát faji alapon állapította meg, s mint ilyen, minden zsidó földbirtokost érintett. A javaslat értelmében a zsidóktól nemcsak a mező-, hanem az erdőgazdasági ingatlanokat is el kellett venni, bizonyos esetekben pedig az élő és holt felszerelés elkobzására is módot adott. A cikk szerint nagy jelentőséggel bírt a javaslat azon kitétele, miszerint a zsidók a tőlük elvett ingatlanokért kötvényeket kapnak, de azok zárolt számlára kerülnek.¹²⁵

A törvényjavaslat szerint a keresztény tulajdonos a zsidó haszonbérlő földjét és szerszámaikat elvehette, továbbá a jogszabály az eddigiéknél fokozottabb mértékben korlátozta a zsidók ingatlanszerzési lehetőségét, eszerint zsidó még árverés útján sem szerezhetett mező- és erdőgazdasági ingatlant, kis- és nagyközségekben pedig egyéb ingatlant sem.

A jogszabály általános kivételezést nem határozott meg, csak olyanok mentesültek a hatálya alól, akik arany vitézségi éremmel rendelkeztek, esetleg 75 százalékos hadirokkantak voltak stb.

¹²³ Megnehezítik a zsidó-gyerek örökbefogadását, hogy ne játszassák ki a zsidótörvényt, *Új Máramaros*, 2. évf., 99. sz., 1942. május 2., 2.

¹²⁴ A Kúria érdekes megállapítása a zsidótörvény hatályáról. Férjtartási pör a zsidótörvény miatt, *Új Máramaros*, 2. évf., 115. sz., 1942. május 20., 3.

¹²⁵ A kormánypárt egyhangúan elfogadta a zsidó ingatlanok kisajátítását elrendelő törvényjavaslatot, *Új Máramaros*, 2. évf., 118. sz., 1942. május 24., 1.

A törvény értelmében zsidó tulajdonosoktól 700 ezer hold mezőgazdasági, valamint 500 ezer hold erdőgazdasági ingatlant vettek el.¹²⁶

Az újság következő számában szintén a törvényjavaslatról olvashatunk, amellyel kapcsolatban báró Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter és Vass Elek országos telepítésügyi főigazgató közölte, hogy annak közzététele egyaránt fontos gazdasági, nemzeti és politikai esemény.

Az új jogszabály a korábbi zsidótörvényekkel ellentétben, amelyek sok kivételt tartalmaztak, a zsidó fogalmát kizárólag faji alapon határozta meg. Emellett „a magyar föld teljes zsidótlanitása a javaslat legfontosabb célja” – írta a lap. Zsidók a továbbiakban csak miniszteri engedéllyel vehettek haszonbérbe mező- vagy erdőgazdasági ingatlant. A cikk szerint a zsidóbirtokok azonnal igénybe vették, miközben körültekintő intézkedésekkel védték a termelés folytonosságát. A továbbiakban az írás részletesen ismertette a különböző ingatlanok esetében a kártalanítás módját. Végül a cikkíró megjegyezte, hogy a törvényjavaslat „minden eddigi tervvel szemben erős szigorítást jelent”.¹²⁷

A Házban élénk vita alakult ki a zsidóbirtokok kisajátításáról szóló törvényjavaslat kapcsán. A Magyar Élet Pártja vezérszónoka, Jurcsek Béla kérte, hogy a végrehajtási utasítást mielőbb dolgozzák ki, hogy a törvény még az aktuális gazdasági évben érvénybe léphessen. A nyilaskeresztes Párt szónoka, ifj. Tatár Imre követelte, hogy a törvény akadályozza meg, hogy a zsidóság a magyar földdel bármilyen kapcsolatba kerüljön, és nem fogadta el a javaslatot. Gróf Apponyi György, a Polgári Szabadságpárt szónoka két új határozati javaslatot nyújtott be.¹²⁸

A lap rövidhírben tájékoztatott a képviselőház földművelésügyi, pénzügyi és igazságügyi bizottságának üléséről, amelynek tárgyát a zsidóbirtok-javaslat részletes tárgyalása képezte.¹²⁹ Meixner Emil előadó javaslatára a zsidóbirtokok igénybevételéről szóló törvényjavaslat három szakaszát a képviselőház a földművelésügyi, pénzügyi és igazságügyi bizottságnak visszaküldte. Ennek eredményeképpen az egyesített bizottság az állatállomány és a holt felszerelés átvételére megállapított ingatlanterületek határát lecsökkentette. A képviselők ezt a módosítást indokolatlannak találták, s többen úgy vélték, hogy ez magát az eljárást is lassítaná.¹³⁰

A lap ismertette azt a *Budapesti Közlönyben* megjelent minisztériumi rendeletet, amely szerint magánalkalmazásban értelmiségi alkalmazottként zsidót csak abban az esetben lehet foglalkoztatni, ha mellette a munkaadó leg-

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ A zsidó birtokok igénybevételéről, *Új Máramaros*, 2. évf., 119. sz., 1942. május 27., 1.

¹²⁸ A zsidóbirtokok kisajátításának törvényjavaslata a Ház előtt. *Új Máramaros*, 2. évf., 123. sz., 1942. május 31., 1.

¹²⁹ A zsidóbirtokjavaslat a Ház bizottságaiban. *Új Máramaros*, 2. évf., 130. sz., 1942. június 10., 1.

¹³⁰ A zsidóbirtokjavaslat módosításai. *Új Máramaros*, 2. évf., 143. sz., 1942. június 26., 1.

alább egy nem zsidót is foglalkoztatott ugyanabban a munkakörben. Azokat a munkaadókat, akik addig nem így jártak el, nem büntették, ha a rendelet kihirdetésétől számított harminc napon belül a törvény kitételének eleget tettek.¹³¹

Kállay miniszterelnök a MÉP zalaegerszegi gyűlésén tartott beszédében az egész országot érintő kérdéseket taglalt. Kitért például a zsidóbirtokok ügyére, amellyel kapcsolatban megjegyezte, hogy „egymillió holdon felüli holdterületet gyorsabb tempóban még nem szereztek meg a magyarságnak”.¹³²

A strómanokkal és az aladárokkal kapcsolatban a miniszterelnök kijelentette, azokat a kereskedelemnek ki kell taszítania magából, mivel törvénnyel nehezen lehet őket szabályozni. Kállay meggyőződését fejezte ki, hogy a kereskedelem és az ipar könnyen megtalálja a strómanok kitaszításának módját.¹³³

A miniszterelnök a szakminiszterekkel történő megbeszélést követően utasítást adott ki, hogy a zsidóbirtokok „keresztény magyar kezekbe való juttatása érdekében” a kormányzat mielőbb intézkedjen. Az utasítás szerint a zsidó kézben levő mintegy 25 ezer ingatlanok még a folyó gazdasági évben keresztény magyar kézbe kellett kerülnie. „Remélhető, hogy a foganatosított rendelkezések eredményeként a reánk következő esztendőben már magyar tulajdonosok arathatják a kenyérgabonát az eddig zsidó tulajdonban levő ingatlanokon” – fogalmazott az írás,¹³⁴ és hozzátette, hogy ha maradéktalanul az átállítást nem is lehet elvégezni, az kétségtelen, hogy a következő évben a magyar birtokstatisztika teljesen más képet mutat majd, mint addig.

Az Országos Vitézi Szék és a vármegyei vitézi szék határozata alapján a zsidó mezőgazdasági ingatlanokból elsősorban a földműveléssel foglalkozó legénységi vitézek, szőlőingatlanokból és gyümölcsösökből pedig tiszi vitézek kaphattak, csakis abban a községben vagy annak közvetlen szomszédságában, ahol házuk vagy kisebb mezőgazdasági ingatlanuk volt.¹³⁵

A lap egyik 1942. novemberi írása tisztázta, hogy az 1922. évi XII. tc. 10. paragrafusa értelmében az lehetett üzletvezető, aki az ipar gyakorlásához szükséges feltételeket teljesítette. Az esetek többségében a feltételek között a keresztény származás is szerepelt, ezért az 1939. évi IV. tc. által zsidónak tekintendő személynek a törvény életbelépése után üzletvezetőként történő bejelentése érvénytelen volt.¹³⁶

¹³¹ Zsidó alkalmazottat csak kereszténnyel együtt lehet felvenni. *Új Máramaros*, 2. évf., 166. sz., 1942. július 25., 2.

¹³² Kállay Miklós miniszterelnök nagybeszéde Zalaegerszegen. A zsidóbirtokok átvétele. *Új Máramaros*, 2. évf., 179. sz., 1942. augusztus 11., 1.

¹³³ Uo.

¹³⁴ A zsidóbirtok sürgős igénybevétele, *Új Máramaros*, 2. évf., 216. sz., 1942. szeptember 26., 1.

¹³⁵ A lefoglalt zsidó birtokokból elsősorban a legénységi állományú vitézek kapnak telket, *Új Máramaros*, 2. évf., 230. sz., 1942. október 15., 2.

¹³⁶ Ki lehet üzletvezető, *Új Máramaros*, 2. évf., 253. sz., 1942. november 12., 2.

Az öt holdnál nagyobb zsidóbirtokok átvétele folyamatban volt, míg az öt holdnál kisebb ingatlanok esetében a kormány lehetővé tette, hogy azokat a zsidó tulajdonosok eladják, amit december 9-ig tehetek meg – írta a lap november 17-én. Kilátásba helyezték azt is, hogy a megadott időpontig el nem adott földterületeket közhatalmi úton a zsidóktól elveszik. Az erre vonatkozó rendelet szerint az el nem adott ingatlanokat december 15-ig be kellett jelenteni. Az ellen, aki a bejelentést elmulasztotta megtenni, a községi előjáráságnak büntető feljelentést kellett tennie; ugyanígy azon zsidók ellen is, akik ingatlanjaik megművelését elhanyagolták.

Miután a földművelésügyi miniszter az adott ingatlanok átengedéséről határozott, azokat a községi előjárások „haladéktalanul birtokba veszik”, s a Közjóléti Szövetkezeteknek adják át, amelyek aztán hadiözvegyek, hadirokkantak, sokgyermekes falusi családok segítésére, valamint más közjóléti célokra használhatták.¹³⁷

Báró Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter a képviselőházban szintén a zsidóbirtokokról beszélt. Mint mondta, két hónap alatt 400 ezer holdnyi zsidóbirtok átengedéséről határoztak. Reményét fejezte ki, hogy „Magyarországon az adott lehetőségekhez képest a legrövidebb idő alatt zsidó tulajdonban nem lesz már sem mező, sem gazdasági ingatlan”.¹³⁸

A lap szerint eközben zavartalanul folyt a tiszántúli kereskedelem átállítása. Az építőanyag-kereskedelem átállítását követően máris elkezdődött a textilkereskedelemé. „Alapos előmunkálatok után” szinte az egész Tiszántúlon számba vették a zsidó textilkereskedőket, hogy aztán a helyükre keresztyényeket jelöljenek ki.¹³⁹

A második zsidótörvény három évben megállapított végrehajtási határideje az elmúlt év decemberében lejárt – közölte az *Új Máramaros* 1943. januári cikke. Amint azt a zsidótörvény előírta, az 1939. évi IV. tc. által meghatározott arányszámon felüli zsidó alkalmazottakat az egyes vállalatoknak el kellett bocsátaniuk. Bár az elbocsátások ellenőrzésével megbízott országos kormánybiztos megbízatása is lejárt, az írás biztosított afelől, hogy azokat a vállalatokat, amelyeknél a zsidó alkalmazottak arányszámának csökkentését 1945. január 1-jéig kell elvégezni, ugyanúgy ellenőrzik. Az újság értesülései szerint a zsidótörvény végrehajtási határidejének lejártá után az ellenőrzést „szűkebb keretek közé szorítják”, a félévi bejelentést azonban ezután is be kellett nyújtani; ez lesz „a zsidótörvény végrehajtásának hú tükre” – állt a cikkben.¹⁴⁰

¹³⁷ Az öt holdnál kisebb zsidó ingatlanok sürgős átengedési kötelezettség, *Új Máramaros*, 2. évf., 257. sz., 1942. november 17., 2.

¹³⁸ A földművelésügyi miniszter a zsidó birtokokról, *Új Máramaros*, 2. évf., 260. sz., 1942. november 20., 2.

¹³⁹ Máramaros, Ugocsa, Bereg és Ung kereskedelmének átállítása az idén befejeződik. Most indult meg a textilkereskedelem átállítása, *Új Máramaros*, 3. évf., 7. sz., 1943. január 10., 5.

¹⁴⁰ Lejárt a második zsidótörvény végrehajtásának ideje, *Új Máramaros*, 3. évf., 8. sz., 1943. január 12., 3.

A hivatalos lapban megjelent, a zsidó haszonbérletek felmondásával kapcsolatos eljárás gyorsításáról szóló rendelet „lehetővé teszi, hogy a keresztény haszonbérbeadók ingatlanukat a gazdálkodás folytatása céljából per esetén is mihamarabb átvehessék, másrészt biztosította, hogy az állam által átvett ingatlanokon a gazdálkodás folytatását az élő és holt gazdasági felszerelésre vezetett végrehajtással akadályozni ne lehessen” – tájékoztatót a lap.¹⁴¹

A hivatalos lapban az átengedésre kijelölt zsidó ingatlanok hitelezői, illetve egyéb érdekeltek kielégítésének előmozdításáról rendelet jelent meg, amely előírta, hogy a hitelező hatvan nap alatt szabad kézből történő elidegenítésre a földművelésügyi minisztertől engedélyt, vagy bírói árverés hatályával a bíróságtól akkor is magánkézből való eladást kérhetett, ha végrehajtási joga nem volt. A rendelet értelmében az átengedésre kijelölt ingatlanok tulajdonjogát, a terhek törlésével, az állam javára kellett áthelyezni.¹⁴²

A lap híradása szerint január 1-jén Budapesten megkezdte működését a Zsidókérdést Kutató Magyar Intézet, amelynek egyik fő feladata a zsidókérdésre vonatkozó adatok összegyűjtése volt, ami a magyarországi zsidóság múltjára és jelenére, a politikai, társadalmi, gazdasági és szellemi életben betöltött szerepére, a térfoglalásukra, valamint „a zsidóság ellen folytatott önvédelmi harcunkra” is kiterjedt. Az intézet munkájához elengedhetetlenül szükséges volt a társadalom támogatása, ezért arra kérték mindazokat, „akiknek a zsidóságra és a zsidókérdésre vonatkozóan bármilyen természetű anyaga vagy adataik vannak”, hogy azokat az intézethez juttassák el.¹⁴³

1943. március 9-én az újság a földbirtokreform eredményeiről számolt be. A világháború utáni kormányok mindegyikének egyik legfőbb törekvése az volt, hogy a magyar földet keresztény magyar kézbe juttassa. Magyarországon a zsidóságtól 820 ezer hold mezőgazdasági és 500 ezer hold erdőingatlant vettek el, amelyek nagy része már magyar kézbe került. Ezeket hadirokkantaknak, -özvegyeknek és -árváknak, a Vitézi Széknek, a közjóléti szövetkezeteknek osztották szét.

Bár a második világháború a radikális földreformot nagymértékben akadályozta, az mégis haladt, „hogy a keresztény magyar rétegeket felemelje, erőssé tegye. S ez elengedhetetlenül szükséges is, mert – akié a föld, azé az ország!” – hívta fel a figyelmet az írás.¹⁴⁴

Kállay Miklós miniszterelnök beszédéről tudósított a *Máramaros* egyik 1944. februári írása, amely rámutatott: Magyarország a végsőkéig kitart szó-

¹⁴¹ A zsidó haszonbérletek átadását meggyorsítják, *Új Máramaros*, 3. évf., 9. sz., 1943. január 13., 3.

¹⁴² Rendelet a zsidó ingatlanok jelzálogos terheinek rendezéséről, *Új Máramaros*, 3. évf., 20. sz., 1943. január 27., 3.

¹⁴³ A Zsidókérdéskutató Magyar Intézet felhívása, *Új Máramaros*, 3. évf., 32. sz., 1943. február 11., 3.

¹⁴⁴ Mit juttatott a földbirtokreform a keresztény magyar családoknak?, *Új Máramaros*, 3. évf., 54. sz., 1943. március 9., 2.

vetségese, Németország mellett, ellenállva a belső ellenség terjesztette propagandának; „a fertőzés csíráit ki fogjuk ölni magunkból”. Ezt követően a feketepiac túlkapásairól és a visszaélésekről értekezett, amelyek „a nemzet lelkiegyensúlyának a megbontására törekszenek”, s amelyeket majd drákói szigorral büntetnek.¹⁴⁵

Egy későbbi írás szerint Máramarosszigeten igénybe vették az öt holdnál kisebb zsidóbirtokokat. A határozat végrehajtását a város dr. Filipon Béla aljegyzőre bízta, aki megállapította, hogy a tulajdonosok közül többen nem tettek eleget a zsidó birtokok bejelentésére vonatkozó kötelezettségüknek. Emiatt eljárást indítottak ellenük, és birtokaik legrövidebb időn belül történő kisajátítását helyezték kilátásba. A kisajátított, hozzávetőleg nyolcvanholdnyi ingatlant a Közjóléti Szövetkezet a „kisjövedelmű és nagycsaládú magyarok” között osztja majd szét, ígérte a lap. Nemsokára az öt holdnál nagyobb zsidóbirtokokat is kisajátítják – állt a cikkben.¹⁴⁶

A Máramaros közölte Székely Molnár Imre Szaploneczay Zoltán főrendiházi taggal folytatott beszélgetését, amelynek során Szaploneczay többek között a kormány támogató tevékenységéről nyilatkozott, amely a házak építése és a rászorulóak segítése mellett a telepéseknek kisajátított zsidóbirtokokat juttatott, s székelyeket költöztetett „azok helyére, akik elmentek”.¹⁴⁷

Nagy idők sodrában címmel jelent meg egy héttel később az az írás, amely Kállay miniszterelnök előző évi beszédére utalt vissza. „Nagy idők sodrába került a világ” – állt a cikkben, amely külön foglalkozott az üzlethelyiségek kérdésével: az az éppen kialakuló keresztény kereskedelemre „rendkívül nyomasztólag hat”, hiszen húsznál is több kereskedőnek nem volt üzlethelyisége. „Nem lehet antiszemitizmusnak nyilvánítani, ha a keresztény kereskedők részéről az a jogos panasz hangzik el, hogy a 22 éves idegen uralom alatt a főuccára és főtérre előretört zsidó kereskedelem és ipar még most is ott székel a főtéren, ugyanakkor a magyar kereskedőnek nincs helye” – írta a lap, majd hozzátette, hogy mindössze három új keresztény könyvkereskedő van a városban, egyik a zsidó utca eldugott sarkában.¹⁴⁸

„A magyar nemzet megnyugvással fogadta a Sztójay-kormány megalakulásáról szóló legfelsőbb kormányzói kéziratot” – adta hírül a *Máramaros* 1944. március 29-én. Az új kormány kevéssel megalakulása után már két minisztertanácsot is tartott, hogy meg hozza a nemzeti életben szükséges vál-

¹⁴⁵ A nemzetvédelmi keresztetek zászlóavató ünnepe Budapestén, *Máramaros*, 1. évf., 10. sz., 1944. február 23., 1-2

¹⁴⁶ A legsürgősebben birtokba veszik a be nem jelentett zsidó-birtokokat is, *Máramaros*, 1. évf., 19. sz., 1944. március 26., 2.

¹⁴⁷ Székely Molnár Imre, Politikai, gazdasági, szociális és más máramarosi kérdésekről nyilatkozott Szaploneczay Zoltán főrendiházi tag, a szabadságharc zászlóinak és az ősi máramarosi történelemnek őrzője, *Máramaros*, 1. évf., 1. sz., 1944. január 23., 5.

¹⁴⁸ A mszigeti iparosság, kereskedők, tisztviselők, polgárok panaszait és apró kívánságait tolmácsoljuk a város új polgármesterének, *Máramaros*, 1. évf., 3. sz., 1944. január 30., 5.

tozásokat elősegítő intézkedéseket. „A sürgős intézkedések a zsidókérdés megoldásának vonalára esnek” – fogalmazott az írás¹⁴⁹ a kormányhoz közel álló körökből nyert értesülés alapján, majd hozzátette, hogy az elkövetkező napokban az erre vonatkozó rendeletek egy része is megjelenik. Az olvasók azt is megtudhatták, hogy a legközelebbi minisztertanács keretében, a kormány a zsidókérdés újabb szabályozása érdekében hozott rendeleteket tárgyalja.¹⁵⁰

Egy következő, áprilisi írás a hivatalos lapban megjelent rendeletekről értesített. Elsőként a megkülönböztető jel viseléséről szóló határozatot közölte, amelynek értelmében minden hatodik életévét betöltött zsidó személy „köteles házon kívül felső ruhadarabjának bal mellrészén jól láthatóan, 10×10 cm átmérőjű szövet-, selyem- vagy bársonydarabból készült kanárisárga színű, hatágú csillagot viselni”, amelyet „könnyen el nem távolítható módon kell a ruhára – varrással – ráerősíteni”.¹⁵¹

A cikk közölte továbbá, hogy zsidó nem lehet közhivatalnok, ügyvéd, sajtókamarai és színművészeti kamarai tag. Az állam, a törvényhatóság, a község, a köztintézetek, a közalapítványok, a köztestületek, valamint a közüzemek szolgálatából elbocsátották őket, s a zsidókat az ügyvédi, színművészeti és filmművészeti kamarákból törölni kellett.

A *Budapesti Közlönyre* hivatkozva a cikk arról tudósított, hogy tilos nem zsidót olyan háztartásban alkalmazni, amelynek zsidó tagja van, vagy amelyben zsidó lakik. A rendelet hatálya alá estek házvezetőnők, bejárónők, cselédek, társalkodónők, illetve mindenki, aki pénzbeli vagy természetbeli ellenszolgáltatásért rendszeres szolgálatot teljesített.

A továbbiakban közölte a cikk: „aki honvédségi szempontból nem zsidó, az a most közzétett rendeletek szempontjából is nemzsidónak minősül.” A rendeletek különböző kivételezett kategóriákat állapítottak meg, ide tartoztak mindazok, akik az ellenséggel szemben tanúsított magatartásukért arany vagy legalább kétszer I. osztályú ezüst vitézségi érmet vagy III. osztályú vaskoronarendet kaptak, esetleg ennél magasabb kitüntetésben részesültek, továbbá a hadirokkantak, illetve mindazok, akik az országos vitézi széktől vagy az illetékes kormányhatóságoktól mentesítő okiratot kaptak.¹⁵²

1944. április 9-én a lap közölte a *Hivatalos Lapban* megjelent, az 1240/1944. ME sz. rendeletre vonatkozó kiegészítést, amely a megkülönböztető jel viselését szabályozta. A kiegészítés alapján az első szakasz rendelkezései nem terjedtek ki a zsidók közül a keresztény hitfelekezetek lelkészeire, a szerzetesrendek lelkészi működésre jogosult tagjaira, valamint azokra, akik a szegények, az árvák és a betegek gondozását élethivatásként végezték. Nem

¹⁴⁹ A zsidókérdésre vonatkozó rendeleteket szerdán tárgyalja a minisztertanács, *Máramaros*, 1. évf., 20. sz., 1944. március 29., 1.

¹⁵⁰ Uo.

¹⁵¹ A Sztójay kormány négy rendelete a zsidókérdés gyökeres megoldására, *Máramaros*, 1. évf., 21. sz., 1944. április 2., 1–2.

¹⁵² Uo.

esett továbbá a rendelet hatálya alá a különböző kitüntetések miatt kivételezett személy vele együtt lakó felesége, esetleg özvegye és gyermeke, a hadi-özvegyek, hadiárvák, és a nem zsidó személynek vele együtt élő keresztény felekezethez tartozó házastársa vagy özvegye.¹⁵³

Az írás kitért a megkülönböztető jelzés viselésével kapcsolatos „házon kívül” kifejezésre, amellyel kapcsolatban számos kétely merült fel. A „házon kívül” azt jelentette, hogy a zsidóknak a sárga csillagot minden olyan helyen viselniük kell, ahol „a közönséggel érintkezhetnek”, tehát utcán, nyilvános helyeken, tömegközlekedési eszközökön stb.¹⁵⁴

A máramarosi rendőrkapitányság, a legújabb zsidótörvénynek megfelelően, különféle rendeleteket adott ki. Ezek értelmében például zsidók este 6 és reggel 6 óra között nem hagyhatták el lakásukat, és az utcán nem közlekedhettek. Ezenkívül a zsidó üzletet negyven centiméteres „zsidócsillaggal” kellett megjelölni, úgy, hogy az az utcáról jól látható legyen. A rendelet szerint a máramarosszigeti zsidók a város területét további rendelkezésig nem hagyhatták el, a nem odaválói zsidóknak azonban távozniuk kellett. A rendeletek azonnal hatályba léptek, végrehajtásukért a rendőrség felelt.¹⁵⁵

A kolozsvári kormánybiztosság rendelete értelmében a visszacsatolt területeken levő zsidó üzletnek kötelező volt a szombati nyitva tartás, még akkor is, ha zárva tartási szándékukat, a zárórarendeletnek megfelelően, az iparhatóságnál bejelentették. Azok, akik a rendelkezést nem tartották be, szigorú büntetésre számíthattak.¹⁵⁶

Az Országos Orvosi Kamara egyhangú lelkesedéssel üdvözölte vitéz Jaross Andor belügyminisztert hivatalba lépése alkalmából, és közölte vele a zsidókérdéssel kapcsolatos álláspontját. Az orvosi kamara választmánya elégnak tartotta a keresztény orvosok létszámát ahhoz, hogy a közegészségügyi szükségleteket ellássák, ezért kérte a belügyminisztert, hogy azon zsidó orvosokat, „akiknek eltávolítása a közegészségügyi ellátásban zökkenőt nem okoz”, a kamara tagjai közül azonnal töröljék.¹⁵⁷

A Máramaros vármegyei Közlélési Szövetkezet igazgatósága gyűlést tartott a kisebb zsidóbirtokok ügyében, amelyekből Máramarossziget kilenchooldnyi ingatlant kapott. Mivel az alispán rendeletben megtiltotta, hogy a volt tulajdonosok átengedett birtokaikat műveljék, azokat sokgyermekes, nehéz megélhetésű keresztény családoknak utalták ki.¹⁵⁸

¹⁵³ Kiegészítés a zsidók megkülönböztető jelzéséről szóló renDELETEhez, *Máramaros*, 1. évf., 23. sz., 1944. április 9., 2.

¹⁵⁴ Uo.

¹⁵⁵ Csak hat óráig közlekedhetnek zsidók, az idegen zsidókat azonnal eltávolítják, meg kell jelölni a zsidó üzleteket is, *Máramaros*, 1. évf., 21. sz., 1944. április 2., 2.

¹⁵⁶ Kötelező a zsidóüzletek szombati nyitvatartása, *Máramaros*, 1. évf., 22. sz., 1944. április 5., 2.

¹⁵⁷ A numerus nullus mellett foglalt állást az Országos Orvosi Kamara, *Máramaros*, 1. évf., 22. sz., 1944. április 5., 2.

¹⁵⁸ Megkezdték a birtokba vett zsidó ingatlanok kiosztását, *Máramaros*, 1. évf., 22. sz., 1944. április 5., 3.

Egy újabb írás szerint „hivatalos közegek jelentek meg a máramarosszigeti zsidó üzletekben”, s miután udvariasan felszólították a vásárlókat, hogy hagyják el a boltot, a tulajdonost utasították, hogy üzletét bezárja. „Az utcákon, kapualjakban izgatottan gesztikuláló emberek magyarázták egymásnak a hatósági intézkedést, és látszott rajtuk, hogy egyáltalán nem számítottak ilyen gyors és radikális intézkedésre”, azok azonban, akik az új magyar kormány összetételét ismerték, tudták, hogy hamarosan sor kerül a zsidóknak a gazdasági életből történő kizárására, hiszen a rádió is közölte, hogy „a destrukció és a lelkek további mételyezésének megakadályozására tervbe vette a kormány az ország gazdasági felépítéséből a zsidók teljes kikapcsolását”.¹⁵⁹ A cikk szerint mindezek után a jobboldali, keresztény társadalmat nem érte váratlanul a kereskedelmi miniszter rendelete, amelyben Máramarossziget polgármesterét a zsidó üzletek bezárására utasította. Gyulafalvy Sándor polgármester a rendelkezéssel kapcsolatban a következőket nyilatkozta: „A zsidó üzletek lezárása a kereskedelemügyi miniszter rendeletére történt. Az én tudomásom szerint ennek a rendelkezésnek az a célja, hogy a mai nehéz időkből, amikor olyan súlyosak a szállítási és beszerzési lehetőségek, minden erővel biztosítani kell a meglévő vagyonok igazságos elosztását.” A polgármester szerint a miniszter célja ezzel a rendelettel az volt, hogy megelőzze „a közszükségleti cikkeknek tiltott úton és feketepiacon való forgalombahozását”.

A közeljövőben a Baross Szövetség a helyi kereskedelem irányítójaként intézkedni fog a kiürített üzlethelyiségek kisajátítása ügyében, és a városban elszórt keresztény kereskedők a főutcára kerülnek majd, amelyet eddig „a zsidó üzletek tartottak bevehetetlenül megszállva” – állt a cikkben.¹⁶⁰

A lap arról a kormányrendeletéről is értesített, amelynek értelmében a zsidó felfontulajdonosoknak be kellett jelenteniük adataikat a postaigazgatóságnál, készülékeiket pedig ki kellett kapcsolniuk. Erre azért van szükség – hangzott a cikk –, mert a keresztény kereskedők nem jutottak távbeszélőhöz, miután a bezárt zsidó üzletekből a tulajdonosok a készülékeket hazavitték, és lakásukban szerelték fel. A lap szerint Máramarosszigeten az adott időpontig, harminc készüléket kapcsoltak ki, és további húszra ugyanez a sors várt. A kikapcsolt telefonokat „magyaroknak” adták át, de azt ígérték, hogy csak indokolt kéréseket vesznek majd figyelembe.¹⁶¹

A *Hivatalos Lapban* megjelent másik kormányrendelet a zsidók utazását szabályozta. Ennek értelmében az egy útra vagy határozott időtartamra szóló engedélyt az 1. fokú rendőrhatalóság vagy a csendőrség adhatta ki azoknak, akik munkahelyükre vagy egyéb fontos ok miatt utaztak. A rendelkezés sze-

¹⁵⁹ Eddig 87 zsidóüzletet zártak le Mszigeten, *Máramaros*, 1. évf, 23. sz., 1944. április 9., 1–2.

¹⁶⁰ Uo.

¹⁶¹ Mintegy ötven zsidó telefont szerelnek le Máramarosszigeten, *Máramaros*, 1. évf, 23. sz., 1944. április 9., 2.

rint az egy útra kiadott utazási engedély sem gyorsvonaton, sem gyors motoros autóbuszon történő utazásra, sem pedig háló- vagy étkezőkocsi használatára nem jogosított.¹⁶²

A rendeletben előírt értéktárgyaikat a zsidók a körzetekben és járásokban már beszolgáltatták. A vármegyében folyamatban volt a zsidó lakosság teljes elkülönítése, amelynek befejeztével a zsidók kizárólag az illetékesek által kijelölt gettóban élhettek. Az elkobzott vagyontárgyakat a hatóság a városházára szállította. A zsidók, miután napokon keresztül nem hagyhatták el lakásaikat, reggel 8 és 11 óra között kimehettek vásárolni.¹⁶³ A zsidó üzletek még zárva voltak, de bármikor megjelenhet a rendelet, amely további sorukról rendelkezik – közölte az újság. „A magyar társadalom már nagyon várja ezt a »rollónyitást [sic!]«, mert sokan tudni vélik, hogy a zsidó üzletek tele vannak olyan közszükségleti kincsekkel, amelyeket szintén spekulatív módon vontak ki egyelőre a forgalomból, arra számítva, hogy az árak hamarosan emelkedni fognak.” Máramarosszigetnek szinte ez az egyetlen nagy problémája – állt a folytatásban. A keresztény kereskedők már szemügyre vették a zsidó üzleteket, és meg is egyeztek abban, hogy azokra kik tartanak igényt.

„Már köztudomású Máramarosszigeten, hogy a hatóság kijelölte azokat az utcákat, ahová áttelepítik a zsidókat, és ugyancsak Ghettó-rendszerben folytathatják további életüket, teljesen elkülönítve a város keresztény társadalmától, de mindenesetre olyan munkakört fognak betölteni, hogy hasznot hajtsanak a háborús gazdálkodásnak” – hangsúlyozta az újság. A cikkíró azt is tudni vélte, hogy a zsidók a gettóba csak a „legszükségesebb és múlhatatlanul fontos” holmijukat vihették magukkal.¹⁶⁴

Dr. Tóth Lajos csendőrtanácsos, a máramarosszigeti kapitányság vezetője „éjt nappallá téve, megfeszített munkával igyekszik a különböző hatóságok közegeivel egyetemben, minél rövidebb idő alatt likvidálni a zsidóság problémáját”, folytatta a lap. A rendőrtanácsos azt nyilatkozta, hogy a „nincstelen és ellátatlan zsidókról” a zsidó tanácsnak kell gondoskodnia. Elmondása szerint intézkedett, hogy a hatóságok hagyjanak meg bizonyos összeget a zsidóknak, élrelmezés végett. Elmondta továbbá, hogy „a zsidókérdés végleges felszámolása folyamatban van, s igyekszünk azt megfeszített munkával minél hamarabb befejezni”. Meglátása szerint a keresztények közül sokan segítenek a zsidóknak, hogy a törvényt kijátsszák, s azok vagyónának elrejtésére, megmentésére vállalkoznak. Tóth Lajos figyelmeztetett, hogy a zsidó vagyont mentők hadbírószág elé kerülnek, s a legszigorúbb eljárásnak teszik ki magukat. Elmondta továbbá, hogy mivel a keresztény társadalom aggódik az összezsúfolt zsidók között esetleg elterjedő járvány vagy ragályos betegség

¹⁶² Kik és hogyan utazhatnak a zsidók közül, *Máramaros*, 1. évf., 23. sz., 1944. április 9., 5.

¹⁶³ A zsidók helyzete Máramarosban, *Máramaros*, 1. évf., 25. sz., 1944. április 23., 3.

¹⁶⁴ Uo.

miatt, hatósági intézkedésre a zsidó orvosok állandó felügyelete ezt megakadályozza. Az írás végül megjegyzte, hogy szinte mindennap életbe lép valamilyen, a zsidóságot érintő korlátozó rendelkezés, amelyek maradéktalan betartásáért a zsidó tanács felelt.¹⁶⁵

Egy másik cikk szerzője olyan, a hatóságok által zár alá vett üzletekről számolt be, amelyek lehúzott redőnyei mögött számos első-, illetve másodrendű szükségleti árucikk rejtőzik. Ilyen például a női harisnya, a fehérenemű vagy a selyem és a vászon. „Legújabbán a megbízhatatlan elemek rádióit kobozták el” – utalt a cikk írója a zsidóktól elvett rádiókészülékekre, amelyekre az igényléseket összeírták ugyan, de további lépéseket az ügyben nem tettek. A szerző szerint mind a rádiókat, mind pedig a textilárukat „a megbízhatók” között szét kell osztani. „Különbén is új idők tisztult, egészséges szelleme nem tűr bürokratikus, fél megoldásokat” – tette hozzá.¹⁶⁶

Illinyi László alispán rendeletével összhangban a polgármester felhívta mindazok figyelmét, akik zsidótól bérelnek lakást, hogy azt a felhívás megjelenésétől számított nyolc napon belül bejelenteni kötelesek, ellenkező esetben törvényes eljárás következményeire számíthatnak. A felhívás közölte a lakás bérlésére vonatkozó kérdéseket, amelyekre a bérlőnek válaszolnia kellett.¹⁶⁷

A Máramaros egyik július 9-i írása arról tájékoztatót, hogy a polgármester a 13 423. számú közhirdetményben szabályozta a megüresedett lakások igénybevételi módját. Az igénybevételhez kérelmet kellett benyújtani, valamint a dohányárudákban kapható kérdőívet kitölteni, és július 16-ig az illetékes helyeken leadni. Az újság a már igénybe vehető lakások listáját, valamint a benyújtott kérelmek elbírálási szempontjait is közölte,¹⁶⁸ és néhány nappal később a lakásigénylésekkel kapcsolatos tudnivalókat részletezte.¹⁶⁹

Zsidóellenességre hangoló írások a máramarosi sajtóban

Az *Új Máramaros* 1941. szeptember 3-án arról számolt be, hogy Budapesten megszületett az első ítélet egy stróman-perben. Zsidó fiatalokat ítélték pénzbüntetés kifizetésére, akik keresztények neve alatt saját zsebükre bált ren-

¹⁶⁵ Uo.

¹⁶⁶ Mit takarnak a lezárt redőnyök, *Máramaros*, 1. évf., 25. sz., 1944. április 23., 4.

¹⁶⁷ Be kell jelenteni a zsidó tulajdonban volt albérleti lakásokat, *Máramaros*, 1. évf., 35. sz., 1944. július 2., 1.

¹⁶⁸ Véglegesen szabályozta a város az elhagyott és megürült lakások igénybevételét, *Máramaros*, 1. évf., 36. sz., 1944. július 9., 1.

¹⁶⁹ Igénybevett, igénybe nem vett és jóváhagyott bérlati szerződések. Újabbán igényelhető lakások címei. – Hogyan és hova kell fizetni a zsidó házak bérét. – További tudnivalók lakásigénylésekre, *Máramaros*, 1. évf., 38. sz., 1944. július 23., 3.

deztek. Az írás szerint az ítélet igazságos és jogszerű volt, ám a törvény, amelynek értelmében az ítéletet meghozták, túl enyhe, nem alkalmas a strómanok megakadályozására, amely a csalásnál, lopásnál, talán a gyilkosságnál is súlyosabb bűn. A cikk szerint a strómanok nem a munkalehetőség fenntartását célozza, hanem sokkal inkább azt, hogy keresztények neve alatt a zsidó tulajdonos nagyobb hasznot hajtson be. Az írás mélyen elítélte azokat a keresztényeket, akik néhány pengőért a legaljasabb bűncselekményt, hazaárulást követtek el úgy, hogy strómannak álltak. A cikkíró hangot adott annak a reményének, hogy hamarosan törvénybe foglalják, hogy az efféle tett hazaárulásnak számít, és aszerint ítélik meg, „de sajnos az lesz a helyzet, hogy a régi időkkel szemben, amikor minden tehető magyar családnak volt egy úgynevezett házizsidója, ma minden tehető zsidó családnak megvan a maga házikereszténye, aki minden pillanatban kész elárulni nemzete ébredő szellemét és gazdasági létét” – fogalmazott az írás.¹⁷⁰

1942. március 6-án az *Új Máramaros* terjedelmes írást közölt, Strohmank alkonya címmel. A cikk a „két enyhe” zsidótörvényről értekezett, amelyek megalkotásával „kormányzatunk azt akarta, hogy az új törvényalkotás újszerű jogelvei mellett is méltányos legyen, s hogy az egykor jogegyenlőségnek nevezett jogállapot megváltoztatását, az új magyar igazság útbaindítását minél kevesebb ajvőzés kísérje”.¹⁷¹ Az írás szerint a törvények nem sokat változtattak a társadalmi és gazdasági berendezkedésen, a vállalatok arculata ugyan átalakult, a zsidók helyét keresztények foglalták el, ez azonban nem jelentette azt, hogy a zsidó vállalatok magyarrá váltak, „gyakorta zsidók al-teregői ülnek az egykori zsidó pozíciókban”.¹⁷² A szerző hiányolta egy olyan érdekképviseleti szerv meglétét, amelynek egyetlen feladatát a „keresztény, magyar gazdasági rendnek organikus kialakulása képezné, holott kihágások mellett még organikusán is bele kellene nyúlni abba a darázsfaszekbe, amelynek darazsai a magyar élet arculatát oly sokszor és oly égetően felmárták.” Az írás hangsúlyozta továbbá a strómanrendszer megnyilvánulásai, valamint a zsidóbújtatók próbálkozásai elleni tiltakozás fontosságát. „A zsidótörvények maradéktalan végrehajtása a hatóság ellenőrzésén kívül: a mi emberiségünkötől is függ. Hát mi: nyitott szemmel fogunk járni, s éberek leszünk. A zsidó »helyébe« került strómannt a magyar gazdasági rend ellenségének s a nemzet testén élősködő parazitának tekintjük s élrejtésüket a hatóságokkal karöltve meg fogjuk akadályozni” – uszított az írás a zsidóbújtatók és strómanok alkonyának megvalósítására, amelyet „a legszebb magyar alkony”-nak jósolt.¹⁷³

¹⁷⁰ Strómanok, *Új Máramaros*, 1. évf., 120. sz., 1941. szeptember 3.

¹⁷¹ Strohmank alkonya, *Új Máramaros*, 2. évf., 53. sz., 1942. március 6., 1.

¹⁷² Uo.

¹⁷³ Uo.

Zugügynökök miatt a vármegye fakereskedelme egyre zavarosabbá válik – figyelmeztetett a lap hasábjain Vidovics Ferenc,¹⁷⁴ az *Új Máramaros* főszerkesztője. „Keresztény stromanok és zsidó stromanok, házizsidók és házikeresztények úgy össze-vissza bogozódtak már ebben a szakmában, hogy a legélesebb szem sem tudja megkülönböztetni: kivel kötünk tulajdonképpen üzletet.” Ott vannak a vonatok párnázott ülésein, ahol hangosan vitatkoznak, esznek, pezsgőznek – fogalmazott Vidovics.¹⁷⁵ Az írás végig ironikus hangon szólt a zsidó faiparosokról, akik csak akkor tevékenykednek, amikor az erdőigazgató éppen távol van, ellenkező esetben „pianóra szerényedik e lézengő fás ritterek egyébként öblös hangja, sokszor gyanús eredetű bankókkal bélelt pökhendiségük is összeesik, mint az üres zsák.” De mégis adnak-vesznek, s a mit sem sejtő, tapasztalatlan vásárlókat lépten-nyomon becsapják. Az írás szerint korábban az egyik fakereskedő vállalat – amely „igazgatójának» patinás dzsentri neve van, a famíliának egyik tagja híres miniszter volt régebben; az »ügyvezető« egy mozgékony zsidó” – száz vagon tűzifát adott el egy dunántúli cégnek, de miután az előleget átvették, a fát nem szállították le.¹⁷⁶

Vidovics úgy vélte, a fának nagy a kísértése, ezért „a nyugdíjas tisztviselő, a lecsúszott benzinügynök, az állástalan tánctanár, az apák birtokát elagarászó vagy kártyázó, darutollas nemesi ivadék, a zsidótörvény által kitessékelt bankdirektor, ügynök és »vezérigazgató« a fára veti magát, s rontja, inficiálja a tisztességes fakereskedelem jóhírnevét. Kellene már valamit csinálni ezen a téren is” – szólított fel a főszerkesztő –, hiszen a magyar fának magasabb rendeltetése van, nem lehet „lélkiismeretlen kufárok aljas fondorkodásainak kótyavetyéje”. Végül kijelentette, hogy „elkelne egy kis razzia” vonatokon,

¹⁷⁴ Somogy vármegyei politikus, aki a második bécsi döntés után a Független Kisgazdapárt erdélyi szervezkedését irányította. 1941-ben *Új Máramaros* címmel a kormányt támogató lapot indított, amelynek 1941 és 1943 között főszerkesztője és kiadója lett. Élesen antiszemita írásai a lap 1943 áprilisában történt megszűnéséig megjelentek az újságban. Szélsőjobboldali tevékenységéért a háború után, 1946 végén letartóztatták, és a Budapesti Népbíróság háborús bűntettek miatt 1947. február 10-én öt év börtönbüntetésre és teljes vagyonelkobzásra ítélte. 1948. március 20-án a kaposvári törvényszéki tanúkihallgatásról megszökött, de május 8-án elfogták, és a budapesti statáriális bíróság 13-án tizenöt év fegyházra ítélte. 1951. május 24-én a Budapesti Megyei Bíróság az ellene előzőleg indított eljárásokat (a háborús bűntettek mellett bigámia, közirat-hamisítás, fegyver- és lőszerrejtegetés stb.) egyetemben húsz év börtönbüntetésre ítélte. 1956. szeptember 24-én a váci börtönből szabadult, és a forradalmi eseményekben történő rövid részvétel után, 1957. január 24-én Bécsbe menekült, majd kivándorolt az Egyesült Államokba. 1958-tól a New York-i Magyar Bizottság tagja, emellett a Magyar Szabadságharcos Szövetség egyik társelnöke volt. New Yorkban hunyt el, 1976. június 20-án anélkül, hogy az Egyesült Államokban a háború idején folytatott uszító antiszemita múltja kiderült volna, és ezért felelősségre vonhatták volna. Ítéleteit Magyarország Legfelső Bírósága 1991. november 28-án semmissé nyilvánította.

¹⁷⁵ Vidovics Ferenc, Fás zugügynökök, *Új Máramaros*, 2. évf., 94. sz., 1942. április 26., 1.

¹⁷⁶ Uo.

szállodákban, kocsmákban, bárókban. A fát a földhöz hasonlította, majd fenyegetőleg fejezte be írását: „De rettenetes is tud lenni a termő rögök ezen ikertestvére, ha komor ácsok faragnak belőle kapzsi gizgazoknak – akasztó-fát.”¹⁷⁷

Egyik vezércikkében Vidovics Ferenc az elkobzott zsidóbirtokok körül kialakult vitákról írt. Kié legyen a föld? – tette fel a kérdést.¹⁷⁸ Úgy vélte, nem lehet a felszabaduló földet egyetlen társadalmi osztály kezébe adni. Amikor minden föld felszabadul, a végrehajtó közegek majd tudni fogják, hogy protekció nélkül kinek adják a földet. Rávilágított a nemességet érő vádakra, amelyek szerint a föld kicsúszott a kezükből, s ezzel együtt a nemzeti közvélemény és politika irányítása is. A kiegyezés után két részre szakadt dzsentri osztály egyik része a minisztériumokban, járásbíróságokon és törvényszékeken helyezkedett el, „s ha ezen állásokba bele is vitte régi büszkeségének, rátartóságának maradványait, többnyire becsülettel, egy sokszázados, szigorú morál iratlan törvényei szerint tartotta magát, a népet nem nyomta el, s a dzsentri szó mai értelméhez fűződő pökhendi, kártyás, hangoskodó, csákmátéskodó stb. vonásokat nem ő, hanem a gazdasági konjunktúra paripáján felkapaszkodó félzsidó, félkereskedő, félbörziáner, félügynök, ál-dzsentri teremtette meg, aki 20 krajcárért ipszilonos nevet, pecsétgyűrűt, darutollas kalapot, meg hubertuskabátot vásárol, undorítóan stréber módon kapaszkodott felfelé, viszont lenézte, megalázta az egyszerű népet, amelyik tisztas »paraszti«-i nevét az ő nyegle és alantas életszemlélete tette meg minden alantassnak hordozójává” – vélekedett Vidovics.¹⁷⁹ A köznemesi osztály másik része a föld mellett maradt, s a társadalom egyik legértékesebb részét képezi. A köznemesség bűne, s egyben az arisztokráciáé is, hogy a „kis és nagykereskedelmet, a nagyipart, a pénzgazdálkodást szinte teljesen átengedte a zsidóságnak és idegeneknek, kiknek gyorsan szaporodó milliói csakhamar behálózták az ősi kúriákat, a magyar földet, melyeket nem védett külön szociális és nemzeti törvény, s így gyökértelen keresztény és szadista zsidó fiskálisok arcátlan manipulációi következtében az új gazdagok karjaiba szédültek. Ez az igazság, s e tekintetben halálos bűnök terhelnek mindnyájunkat!”¹⁸⁰ – hangsúlyozta a főszerkesztő.

Végül arra a következtetésre jutott, hogy a földhöz a parasztságnak van a legtöbb joga, elsősorban neki kellene a zsidóktól elvett földeket adni, s mellé szociális jogokat, „hogy a parcellákból se bank, se végrehajtó, se zsidó fiskális ki ne kergethesse soha”.¹⁸⁰

Követendő példaként említette a Romániában több napon keresztül pelengérré állított tisztviselő esetét, aki hivatalos ügyben hagyta magát meg-

¹⁷⁷ Uo.

¹⁷⁸ Vidovics Ferenc, *Kié legyen a föld?*, *Új Máramaros*, 2. évf., 168. sz., 1942. július 28., 1.

¹⁷⁹ Uo.

¹⁸⁰ Uo.

vesztegetni. Úgy vélte, ezt a módszert be kellene vezetni a feketepiacozók, árdrágítók ellen, akik a börtöntől sem riadnak vissza. Hiszen szerinte a tisztességes emberek számára vigasztaló, a feketepiacosok számára pedig elretentő látványt nyújtana, ha látnák „a pellengéren a fillérekkel megtévedt tejesasszonyt, zöldséges kofát, kis fűszerest, de persze mellettük és velük együtt a sokezserekben drágító nagyvállalkozót, nagyiparost, nagykereskedőt”.¹⁸¹

Újabb vezércikkében Vidovics a máramarosi kisiparosok problémájáról értekezett, s az ungvári *Kárpáti Híradó*ban megjelent egyik cikkre utalva beszámolt arról, hogy a máramarosi kisiparosok maguk közül képviselőt küldenének az országházba, aki az államférfiak elé terjesztené panaszait. Az említett cikkben felmerült Varga Béla nyomdászmeister neve, aki „a gazdasági őrsváltás küzdelméből igazán alaposan kivette részét és rövid, de megfeszített munka után megszerezte magának a Dávid Géza-féle zsidónyomdát, s így tanulságos példát mutatott arra, hogyan kellene értelmeznie mindenkinek a magasabb kormányzat intézkedéseit és rendeleteit, amelyek nem stróman bébiket akarnak kitenyészteni, hanem alaposan képzett, keménygerincű, szorgalmas és egyben emelkedett erkölcsi érzésű keresztény magyarok vállain akarják felépíteni a kufár szellemtől megtisztított új gazdasági életet.”¹⁸²

Vidovics úgy vélte, a máramarosi kisiparosok igazán megérdemelnék, hogy parlamenti képviselőjük legyen, s erre Varga Béla valóban a legalkalmasabb jelölt, de kérdéses, hogy Varga „sokoldalú és kitűnő tulajdonságai” elegendő lennének-e a probléma megoldására. Ugyanúgy panaszkodhatna a kistisztviselő, a kisgazda, a munkás, akik életében a háború az elsőrendű szükségletek leegyszerűsítését követelte. De nem vádolható minden bajért a háború – állította Vidovics, a továbbiakban pedig a kétlaki kisiparos fogalmát fejtette ki, akinek üzletén kívül háza és földje is van, amely „megóvja attól, hogy a gazdasági életnek ma itt, holnap amott sátrat ütő, bolygó nomádja legyen, s kisorvadjanak belőle az Isten, vallás és haza fogalmával kapcsolatos tiszta érzemények, az országokat erőseknek megtartó nemes hagyományok, amelyeknek ősi bölcsője mindig az otthon és a barázda voltak” – fogalmazott a főszerkesztő. A kétlaki kisiparos megteremtéséhez éppen alkalmasak lennének a Máramarosban felszabaduló földek, idegen állampolgárok földjei, zsidóbirtokok stb. Azonnali segítség az lenne, ha a parlamentben beszédek hangzanának el a témában, hogy a kisiparosok ügyét felkarolják, amit egyébként a művelt középosztály is feladatai közé emelhetne.¹⁸³

A szentgotthárdi főszolgabíró internálta a „dologtalan kocsmázókat” – írta V. (amely szignó mögött, stílusáról is ítélve, minden bizonnyal Vidovics

¹⁸¹ Vidovics Ferenc, Feketepiac és pellengér, *Új Máramaros*, 2. évf., 209. sz., 1942. szeptember 18., 1.

¹⁸² Vidovics Ferenc, Lássuk hát a máramarosi kisiparos-problémát, *Új Máramaros*, 3. évf., 13. sz., 1943. január 17., 1.

¹⁸³ Uo.

Ferencet találjuk) az *Új Máramaros* címoldalán, s hozzátette, „bárcsak sok követője akadna a derék kezdeményezőnek”, aki „internáló táborba csukatta a korcsmatöltelékeket, a dologtalan álügynököket a mások jóhiszemű tapasztalatlanságának kullancsait, az emberi könyörület vámszedőit, a baráti zsebek és tárcák arcátlan pumpolóit”.¹⁸⁴ A szerző szerint a főszolgabírónak a budapesti kávéházakban, lóversenyeken, lebukokban is razziázni kellene, „azután szálljon fel a Bpest–Kőrösmező-i sebesvonat hálókocsijába, ébressze fel az alvókat, és kérdezze meg őket: honnan jönnek, hová mennek, miből élnek, mivel foglalkoznak? S ha még bírja, razziázza végig Ungvár, Munkács, Máramarossziget egyik-másik cukrászdáját, szállodáját, vendéglőjét, titkos albérleti szobáit, s el fog árulni [ájulni]: mennyi dologtalan léhűtő, mennyi gyökértelen életű csirkefogó ténfereg a magyar föld hátán, s fürdik tejben-vajban”, miközben a magyar honvédek a német bajtársakkal együtt a Donnál harcolnak.¹⁸⁵

A szerző szerint az emberibb, igazságosabb jövő már közeleg, de ezt csak azok fogják élvezni, akik harcoltak és szenvedtek érte. „Akik titokban kaini vigyorgással lesik-várják a moszkvai csillagot, azoknak a számára minél hamarabb minél több szentgotthárdi tábort kell építeni” – fogalmazott a ciklíró.¹⁸⁶

Másik vezércikkében V[idovics] a máramarosszigeti zsidókról írt. Megemlítette, hogy a város zsidósága a téli hadjárat céljaira vagyont érő ruhaneműkészletet ajánlott fel. Hozzátette, hogy sok máramarosszigeti zsidó teljesít munkaszolgálatot, egyes családokból hárman-négyen vonultak be, de akadnak olyan „szemfüles zsidók”, akik a munkateljesítés alól a legagyafúrta módokon bújtak ki. A cikk szerint ezzel „az általánosításra hajlamos közvélemény gyűlöletét nemcsak önmagukkal szemben hívják ki fokozottan, hanem azon zsidókkal szemben is, akik kibújó szándék vagy sötét fondorkodás nélkül viselik munkaszolgálatos sorsukat”. A szerző érthetetlennek minősítette a tényt, hogy „tejben-vajban bővelkedő jóléttel itthon korzójik, itthon sündörög vagy másfél tucat olyan zsidó, kiknek korosztályosai valamennyien munkaszolgálatot teljesítettek vagy teljesítenek”. A szélhámoság tetőfoka azonban szerinte az volt, ahogyan néhány máramarosszigeti „ifjú makkabeus”, amikor a munkásszázaduk Ukrajnába készült, hazajött, és beszőkött a járvány miatt lezárt városrészbe; mint írja, ott „pihennek, híznak”. A ciklíró szerint a zsidóság „tisztességesebb részének” érdeke, hogy efféle „szemfülesekkel” ne vállaljon közösséget.¹⁸⁷

Sasics Szvetozár a *Máramarosban* megjelent írásában Hitler beszédét taglalta, mindvégig egyetértő hangnemben, a cikk végén pedig az igazi magyar-

¹⁸⁴ V. [Vidovics Ferenc], Internálta a dologtalan korcsmázókat, *Új Máramaros*, 3. évf., 23. sz., 1943. január 30., 1.

¹⁸⁵ Uo.

¹⁸⁶ Uo.

¹⁸⁷ V. [Vidovics Ferenc], Pár szemfüles zsidó, *Új Máramaros*, 3. évf., 26. sz., 1943. február 4., 1.

ságról, a „zászló szeplőtelen tisztaságának” megőrzéséről értekezett, és megjegyezte: „A suttogó propaganda, az egyéni érdekeket néző, belső szilárd arcvonalunkat mindenütt kikezdeni akaró destruktív szellem a kételkedő világpolgár szívében talajra találhat, de az ilyenek sohasem voltak hazájukat féltő, szülőföldjüket szerető igazi magyarok.”¹⁸⁸

Pánik címmel terjedelmes cikk jelent meg arról, hogy miképpen kerítette mindinkább hatalmába az embereket a háború különböző történései okozta pánik. A cikkíró szerint a nyugtalanság alaptalan volt, hiszen az országban, az adott körülmények között talán Máramarossziget jelentette a legveszélytelenebb helyet, ami a közeli Kárpátoknak, valamint a német–magyar hadseregnek volt köszönhető. A szerző úgy látta, fontos a rémhírterjesztők és pánikkeltők megnyugtatása, és mintegy megoldásképpen kifejtette: „Az internálótáborok éppen elegendők a kishitű lelkeknek, a kufárok, a pánikszerzők befogadására, ahol kipihenhetik volt sérelmeiket, és felkorbácsolt idegeikre is megkapják a csillapító gyógyszereket...” Befejezésül a cikkíró megjegyezte, hogy „az Istentől elrendelt sorsát egyetlen ember sem kerülheti el”.¹⁸⁹

1944. július 16-án a Tacitus nevű szerző Zsidók nélkül című írása volt olvasható a *Máramarosban*. Az újságíró sajnálatát fejezte ki rögtön az írás elején, hogy nem zsidómentes még az egész ország, de meglelégedéssel nyugtáztta, hogy Máramaros vármegyéről ez már elmondható. „Csak most érezzük – folytatta –, hogy micsoda infernális légkörben élünk eddig, amíg a zsidóság miázmás közelsége, fertőző közénkvegyültsége keserítette életünket!”¹⁹⁰ Kifejtette továbbá, hogy korábban, ha a máramarosi magyar ember máshova valósival találkozott, szégyenkezve vette tudomásul annak sajnálkozását, mivel „másodrangú magyaroknak tartanak bennünket, mert a zsidó Máramaroshoz köt minket a sorsunk...” A város zsidótlanítását követően a máramarosszigetiek végre boldogan, meglelégedéssel állapíthatják meg, hogy jól érzik magukat – fogalmazott a szerző. „Az utcákon való járás valóságos üdülést jelent, hogy nem kell lépten-nyomon pájeszes bócherek, csecsenelő [sic!] zsidó intellektüelek hangos csoportjait kerülgetni, vagy kikészített arcú zsidólányok és kezükkel a levegőben zongorázó jampecek lézengő sorfalát leutálni és áttörni.

Micsoda keleti zsbivásár volt itt az utcák járdáin, szombaton egész nap és minden nap estéjén! Micsoda szag-káosz csapta meg az embert néhány utcák szatócsboltjainak és pinceodvainak ajtajából! Micsoda undort éreztünk a sok kretén, fájósszemű, púpos, degenerált zsidósarjak láttán! [...] De ne utálkozunk, hanem hideg ésszel örvendjünk, hogy immár ezt is elértük Máramarosban.” Bár kezdetben keménynek találták a zsidókkal való bánásmódot,

¹⁸⁸ Dr. Sasics Szvetozár, A Führer beszéde, *Máramaros*, 1. évf., 6. sz., 1944. február 9., 1.

¹⁸⁹ Pánik, *Máramaros*, 1. évf, 23. sz., 1944. április 9., 4.

¹⁹⁰ Tacitus, Zsidók nélkül, *Máramaros*, 1. évf., 37. sz., 1944. július 16., 1.

ahogy lassan feltárult a „zsidó múlt”, sorra kiderült az árurejtegetés, a „földalatti mesterkedések”, „erkölcsi megnyugvással tudjuk helyeselni azt az elevenig ható intézkedést, amelyet a fajtáját féltő magyarság jelenlegi intézői oly gyorsan foganatosítottak” – jelentette ki a máramarosszigeti magyarság nevében Tacitus.¹⁹¹ Szerinte nem volt szó könyörtelenségről, és humanizmust sem kellett emlegetni, hiszen az első világháborúban a máramarosi „Káhánok és társaik” által készített gyenge bakancsokban a honvédek lába megfagyott, a zsidó szabadkőművesek irányította amerikai és angolszász „légi gangszterek” pedig „hadicélpontnak tekintik és bombázzák kórházainkat, iskoláinkat, ezeréves műemlékeinket és gyermekeinket”. Kifejtette továbbá, hogy a felszabadult állásokat, üzleteket csak olyanok tölthetik be, akik a zsidó szellemiséggel éles ellentmondásban állnak, hiszen ha a harmadik zsidótörvény csak arra volt jó, hogy a zsidók szerepét kapzsi keresztények vegyék át, akkor minden erőfeszítésért kár volt.

Tacitus végül azzal zárta írását, hogy „az Aladárok tevékenységétől is el kell vonni a levegőt, és aki mégis aladárkodni merészel, annak a zsidókkal egysorban a helye”, majd gúnyosan megjegyezte, „és reméljük, sőt hisszük, hogy elrettentő például az elkövetkező száz évben a keresztény papok nem fognak egy magyar gyermeket sem Aladárnak keresztelni. De Jakabnak sem.”¹⁹²

A bűnügyi rovatban szinte soha nem olvasható, hogy zsidót lopásért, rablásért büntettek meg – írta a *Máramaros*.¹⁹³ A zsidók annál sokkal óvatosabban – fogalmazott a cikk. Olyan rablásról, amelynek zsidó volt az elkövetője, Magyarországon csak egyszer hallottak. Ez Máramarosszigeten történt, 1908-ban, s ez az eset volt az, amely a tiszaezlári per után Magyarországon az antiszemitizmust beindította. Husz Ábrahám máramarosszigeti zsidó szatócs felbujtott egy román pásztor, akivel aztán megtámadtak és kiraboltak egy postakocsit, a kocsist megölték. A gyilkosságot a pásztor követte el, de az értelmi szerző és a haszonélvező a zsidó Husz Ábrahám volt, ahogyan azt a román pásztor bevallotta. Az ügy a máramarosszigeti bíróság elé került. Ekkor aztán az ország zsidósága megmozdult, és a bíróságot névtelen fenyegető levelekkel árasztotta el, ez azonban nem vezetett eredményre. A román pásztor is próbálták megvesztegetni, hogy vállalja magára a bűncselekményt, de sikertelenül. Husz Ábrahámot a bíróság halálra ítélte. A zsidók a börtönőrt is óriási pénzüsszegekkel próbálták megvesztegetni. A kivégzés napján elterjedt a hír, hogy a zsidók megvesztegették a hóhért. A hír azonban nem volt igaz, a kivégzést végrehajtották.

¹⁹¹ Uo.

¹⁹² Uo.

¹⁹³ Bűnöző zsidók az akasztófaikon. Harminc évvel ezelőtt húzták bitóra Máramarosszigeten Husz Ábrahámot, a postarablás és gyilkosság felbujtóját, akinek megmentésére az egész világ zsidósága összeállt, *Máramaros*, 1. évf., 44. sz., 1944. szeptember 2., 2.

Harminchat évvel később a bíróság elé ismét zsidó került: Weinberger Miksa, aki Ambrus Sándor keresztény munkással együtt betörést követett el. Mindkettőjüket halálra ítélték. Most azonban más volt a helyzet, a zsidóság nem igyekezhetett a bűnös zsidó megmentésére, hiszen a magyarság „végérvényesen megkezdte a zsidóság felszámolását”, s így a kivégzést „már csak a gettó kerítése mögül kísérhették figyelemmel”.¹⁹⁴

Hírek külföldről

Az *Új Máramaros* a Máramaros vármegyei, valamint magyarországi eseményekről elég rendszeresen közölt híreket, de a külföldi eseményeket is viszonylag gyakran ismertette, betekintést engedve az ottani zsidók helyzetébe.¹⁹⁵

1941 májusában a lap arról közölt hírt, hogy a vichyi francia kormány rendelete értelmében megkezdtek a Párizsban élő külföldi zsidók letartóztatását. Mindeddig 5 ezer zsidót tartóztattak le, egy részüket internálótáborokba szállították, ahol építkezéseken dolgoztatják őket – értesített a hír. A meg nem szállt francia részen 2 ezer zsidót tartóztattak le.¹⁹⁶

Júniusban az újság *Lebontják a párisi gettót* címmel írt a párizsi eseményekről. A zsidó befolyásnak a főváros üzleti életéből történő kiküszöbölése folyamán a gettóban több zsidó vállalatot megszüntettek. Hamarosan magát a városnegyedet is teljesen lebontják, „hogya a volt nyomortanyák helyén új lakóházakat emeljenek”. Ehhez hasonlóan az orvosi kart is igyekeznek a zsidó befolyástól „megtisztítani” – állt a hírben, amely azzal zárult, hogy Franciaországban és „Francia-Északafrikában” 27 ezer orvos közül 6 ezer zsidó.¹⁹⁷ A lap olvasói azt is megtudhatták, hogy Franciaországban külön rendőrséget hoztak létre, amely a zsidók ellen tervezett kormányintézkedéseket hivatott végrehajtani, s amely működését hamarosan megkezdi.¹⁹⁸

Az újság a *Gringoire* című francia kormánylapban megjelent kimutatást véve alapul tájékoztattott arról, hogy míg 1914-ben 900 ezer zsidó élt Franciaországban, számuk fokozatosan nőtt, az első világháború után közel félmillió lengyel, galíciai zsidó vándorolt be, s 1941-re számuk elérte a 2 millió 700 ezret. Szaporaságuk és kapzsiságuk az oka annak az ellenszenvnek, amely a „nyugati eredetű és műveltebb francia zsidóságot sújtja” – vélekedett a lap.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Uo.

¹⁹⁵ A *Máramaros* csaknem egyévi megjelenése folyamán egyetlen hírt sem közölt a külföldi zsidósággal kapcsolatban.

¹⁹⁶ Ötezer zsidót tartóztattak le Párizsban, *Új Máramaros*, 1. évf., 33. sz., 1941. május 16., 1.

¹⁹⁷ *Lebontják a párisi ghetót*, *Új Máramaros*, 1. évf., 52. sz., 1941. június 10., 1.

¹⁹⁸ Külön rendőrség hajtja végre a zsidók ellen hozott ítéleteket Franciaországban, *Új Máramaros*, 1. évf., 149. sz., 1941. október 26., 5.

¹⁹⁹ Hány zsidó él Franciaországban?, *Új Máramaros*, 2. évf., 221. sz., 1942. október 3., 3.

Eközben Palesztinát fegyveres arab csapatok járák be, mindenkit felszólítva a szent háborúban való részvételre. Az angol és a zsidó családok forradalom kirobbanásától tartva, és ismerve az arabok angol- és zsidóellenes indulatait, egymás után menekülnek el Palesztinából.²⁰⁰

Budapesti tudósítója jelentésére alapozva a lap értesített arról is, hogy Horvátországban rendelet jelent meg, miszerint a zsidóknak vállukon és mellükön hatágú sárga csillagot és nagy Zs betűt kell viselniük. Mint a tudósító megjegyezte, ez a horvátországi rendelet, amely a régi gettórendszernek felel meg, az egész világon nagy feltűnést keltett.²⁰¹ Később az újság rövid hírben ismertette, hogy Polavink²⁰² rendeletet adott ki Zágráb zsidótlantására, ahonnan a zsidók nagy részét az adriai szigetre²⁰³ szállították, ott pedig közmunkát végeztetnek velük.²⁰⁴

A német távirati iroda jelentése szerint az egyik ejtőernyős alakulat Iasi-ban, a zsidósággal szövetkezve, harcba szállt a katonai és rendőri őrség ellen. A hatóságok az ejtőernyősök ártalmatlanná tétele után ötszáz hazaáruló zsidót is kivégeztek.²⁰⁵

Új zsidóellenes intézkedéseket hoztak Szarajevóban, egyebek mellett hogy a zsidók szökését elősegítőket, valamint azokat, akik zsidókat rejtegetnek, halálra ítélik.²⁰⁶

Az újság hírt adott továbbá arról, hogy Münchenben megünnepelték a nemzetiszocialista párt napját. Ennek keretében Hitler levelét is felolvasták, amelyben szó esett a német hadsereg győzelmes előrenyomulásáról, és annak a plutokrata, kommunista szövetkezésnek a szétzúzásáról, amely az árja népek megsemmisítése céljából jött létre. „A megsemmisülés még ebben az évben bekövetkezik, de ebben a harcban a zsidók fognak elpusztulni, de nem az árja népek”²⁰⁷ – közölte a lap a Führer szavait.

Az *Új Máramaros* a német munkaarcvonal egyik folyóiratának kimutatásáról is említést tett, amely szerint világszerte összesen 17 millió mózesvallású zsidó él, amelyből Európában 10 millió, tehát a világ zsidóságának

²⁰⁰ Menekülnek az angol és zsidó családok Palesztinából, *Új Máramaros*, 1. évf., 33. sz., 1941. május 16., 1.

²⁰¹ Horvátországban sárga folttal jelölték meg a zsidókat, *Új Máramaros*, 1. évf., 39. sz., 1941. május 24., 1.

²⁰² Ante Pavelić horvát fasiszta vezetőről (Poglavnik=Vezér) van szó.

²⁰³ A korabeli nemzetközi sajtó sem tudta, hogy melyik adriai szigetről van szó, a többször idézett német forrás ugyanis ezt nem közölte (lásd például: JTA [Jewish Telegraphic Agency], Zagreb Jews Deported To Adriatic Island. *The Canadian Jewish Chronicle* [Montreal–Toronto], XXIX. évf., 9. sz., 1941. július 18., 9.). Ma már tudjuk, hogy a zágrábi zsidókat 1941. június végén Pag szigetére deportálták.

²⁰⁴ Elszállítják a horvát zsidókat, *Új Máramaros*, 1. évf., 75. sz., 1941. július 9., 1.

²⁰⁵ Ötszáz zsidót öltek meg Jassiban, *Új Máramaros*, 1. évf., 69. sz., 1941. július 2., 1.

²⁰⁶ Zágrábban zsidórejtegetésért halál jár, *Új Máramaros*, 1. évf., 164. sz., 1941. november 14., 2.

²⁰⁷ Hitler évforduló Münchenben, *Új Máramaros*, 2. évf., 46. sz., 1942. február 26., 1.

60 százaléka, ezzel szemben az Amerikai Egyesült Államokban 5 millió a zsidó lakosok száma, ami a zsidóság 30 százalékát teszi ki. Az írás rámutatott arra, hogy bizonyos európai országok jelentős zsidó központokká váltak. A kimutatás szerint Varsó Európa „legelezsidósodottabb” városa, ahol a lakosság 30 százaléka zsidó, s ezt az arányt csak a New York-i múlja felül.²⁰⁸

Az írás szerzője továbbá sajnálkozva jegyezte meg, hogy a német újság nem tett említést a máramarosi zsidóság 55-65 százalékos arányáról, de az adatok „még így is minden kommentár nélkül mutatják meg azt, hogy melyek voltak azok a központok, amelyek a jelenlegi világot a keresztény emberiségre rázúdították” – állt a cikkben.

A Német Távirati Iroda jelentése szerint az Egyesült Államokban a rabbik értekezletet tartottak, amelynek keretében arról tárgyaltak, hogy angol zászló alatt fel kell fegyverezni azokat a palesztinaiakat, akik angolokért és amerikaiakért hajlandók harcolni. Az értekezleten felmerült a probléma, hogy alkítsanak-e külön zsidó hadsereget, zsidó zászló alatt, vagy az Palesztinában újabb surlódáshoz vezetne.²⁰⁹

Csillagokkal jelölik meg a zsidóházakat Szlovákiában címmel tudósított az egyik írás a szlovák belügyminisztérium rendeletéről, amelynek értelmében a zsidó házak külső ajtajára azonnali hatállyal 10 centiméteres zsidócsillagot kellett kifüggeszteni. Ez az intézkedés azt a célt szolgálta, hogy ellenőrizni tudják, hogy a zsidók távoztak-e azokról a helyekről, ahol nem lakhatnak.²¹⁰

A *Grenzboten* című német lap főszerkesztője, Fritz Fiala, a Szlovákiából kitelepített zsidók táborában tett látogatásáról számolt be.²¹¹ Az írás kétségtelenül azt a célt szolgálta, hogy a szlovákiai zsidók jelentős részének Auschwitzba történő deportálását követően a maradék szlovákiai és a többi kelet-európai államban élő zsidóságot minél inkább megnyugtassa, és veszélyérzetét hamis információkkal elaltassa. „Jól ismerem a zsidók életét, különösen Kelet-Európában, s ezért alig feltételezhettem volna, hogy új telepítési helyükön tiszta és dolgos zsidókkal találkozom” – idézte az *Új Máramaros* a német újságíró, aki egy Mozsek Merlin nevű állítólagos zsidó előljáróval beszélgetett. Az írás szerint Mozsek kijelentette, hogy a kitelepített zsidók együtt élnek családjaikkal, és szabadon mozoghatnak. A városban 18 zsidó orvos, kb. 70 zsidó hivatalnok és 120 zsidó rendőr működik, „a Birodalom a zsidó lakosságot kielégítő módon látja el élelmiszerekkel” – mondta

²⁰⁸ Newyorkban hatszor annyi zsidó él, mint Palesztinában, *Új Máramaros*, 2. évf., 60. sz., 1942. március 14., 1.

²⁰⁹ A zsidók minden áron katonáskodni akarnak, *Új Máramaros*, 2. évf., 65. sz., 1942. március 20., 2.

²¹⁰ Csillagokkal jelölik meg a zsidóházakat Szlovákiában, *Új Máramaros*, 2. évf., 65. sz., 1942. március 20., 2.

²¹¹ A Szlovákiából kitelepített zsidók élete. Egy német újságíró beszámolója, *Új Máramaros*, 2. évf., 264. sz., 1942. november 25., 3.

a lap szerint Mozsek, és hozzátette, hogy számos zsidó a Birodalom gazdasági üzemeiben dolgozik.

Romániából a lap Dănulescu államtitkár rendeletét ismertette, amely a zsidók alkalmazását szabályozta. A rendelet megállapította, hogy kik azok a zsidók, akiket foglalkozásuk gyakorlásától el kell tiltani, illetve kik azok, akik hivatásukat továbbra is gyakorolhatják, mivel pótlásukra nincs megfelelő munkaerő. „A zsidókérdés megoldásának nehézsége abban áll – fogalmazott a cikk –, hogy még nemrégiben is számos zsidó gazdasági kulcspozíciót töltött be, és nem könnyű őket helyettesíteni, különösen nem könnyű olyan fajtízta román[oka]t találni, akik helyükbe léphetnének.”²¹²

A cikk szerint külön problémát jelentett, hogy a zsidók jelentős összegeket fizetve próbáltak munkakörükben maradni, illetve a munkaszolgálatot elkerülni. Bár ezt korábban a törvény lehetővé tette, a munkaszolgálat átszervezését követően annak anyagi hátterét a munkaengedéllyel rendelkező zsidók teremtik elő. Ezek hivataluk gyakorlásának folytatásáért jövedelmük felét át kellett hogy engedjék. Azoknak a zsidóknak, akik nem kaptak munkaengedélyt, munkaszolgálatot kellett végezniük, ami leginkább útépítést és munkáslakások építését jelentette. Az addigi évi három hónap kötelező munkaszolgálattal ellentétben a romániai zsidók munkaszolgálatosa mostantól állandóvá válik – tájékoztatott az írás. A cikkíró végül megjegyezte, hogy figyelemre méltó a zsidók tömeges átkeresztelkedése, az utóbbi hónapokban mintegy 40 ezer romániai zsidó tért át keresztény vallásra.²¹³

A román kormány átfogó fajvédelmi törvényt készít elő – tájékoztatott egy későbbi hír –, amely a nürnbergi törvényeket veszi majd alapul. Az írás szerint a készülő törvény nagy jelentőséggel bír Románia jövőjére nézve, s együttérzéssel állapította meg, hogy a román nép „valóban megérdemli, hogy a hosszú évtizedekig tartó lelkiismeretlen kizsákmányolás után végre maradéktalanul megszabadítsa magát az élősdiektől, és ezáltal virágzó jövőnek nézzen elébe.”²¹⁴

A romániai könyvkereskedésekből kormányrendelet tiltotta ki a zsidó írók könyveit, amelyeket a továbbiakban tilos volt árulni, s azokat az iskolákból, illetve nyilvános könyvtárakból is száműzték.²¹⁵

Egy németországi Aladár példaadó bűnhődése címmel a lap Bernhard Israel Léwy németországi zsidó büntettéről adott hírt,²¹⁶ aki a zsidótörvény

²¹² Állandósítják Romániában a zsidók munkaszolgálatát, *Új Máramaros*, 2. évf., 66. sz., 1942. március 21., 1.

²¹³ Uo.

²¹⁴ Román zsidótörvény a nürnbergi törvények alapján, *Új Máramaros*, 2. évf., 94. sz., 1942. április 26., 2.

²¹⁵ Romániában bojkottálják a zsidó írók könyveit, *Új Máramaros*, 2. évf., 248. sz., 1942. november 7., 3.

²¹⁶ Egy németországi Aladár példaadó bűnhődése, *Új Máramaros*, 2. évf., 81. sz., 1942. április 11., 3.

rendelkezései alól próbált kiutat keresni. Hollandiában áttért az evangélikus vallásra, majd visszatérve Németországba a hamburgi missziós társulat rendezésében tevékenykedett. Ezt követően Lipcsében rávett egy Gerda Gerling nevű keresztény asszonyt, hogy közösen gőzmosodát hozzanak létre. A nő megkapta az iparendélyt, s egy év múlva már 70 ezer MR-t kerestek. A pénzügyi hatóságok azonban a zsidóbújtatásra rájöttek, és mindkettőjüket letartóztatták. A különbíróság a nőt ötévi fegyházra és ötévi becsületvesztésre ítélte, a zsidó férfit pedig „tervszerűen elkövetett csalási sorozat miatt” halálra ítélte. Az ítéletet végrehajtották.²¹⁷

Az újság tájékoztatása szerint Sir John Wardlaw Milne, az angol alsóház tagja a *Times* szerkesztőségéhez küldött levélben kérte az angol kormányt, tegye lehetővé, hogy a szövetséges nemzetek ellenőrzése alatt Líbia az Európából távozó zsidókat befogadhassa.²¹⁸

Következtetések

A máramarosszigeti magyar sajtókiadványok, legfőképp a hetente kétszer megjelenő *Új Máramaros*, jelentős mennyiségű hírt tettek közzé azokról az 1941–1944 közötti eseményekről, amelyek a vármegye zsidóságát érintették, annak mindennapi életét meghatározták.

1941-ben az *Új Máramaros* hírt adott a hatóságok azon szándékáról, hogy a rendezetlen állampolgárságú, beszivárgott zsidóknak el kell hagyniuk az országot, és Galíciába telepítik őket. Az írásokból egyértelműen körvonalazódott Máramaros vármegye alispánjának, Ajtay Gábornak az az igyekezete, hogy a vármegyét a zsidóktól mielőbb teljesen „megtisztítsa”. Ez a „megtisztítás” az alispán szerint a zsidóság érdekeit szolgálta.

A galíciai kitelepítésekről szóló írások előrevetítették a Magyarországra a háború idején általánosan jellemző törekvést, amely a magyar társadalomból minden zsidót el kívánt távolítani, s amely Máramarosban, a haszidizmus erdélyi központjában, hangsúlyosan jelen volt. Ez az igyekezet megjelent a további írásokban is, amelyek zsidók által elkövetett kihágásokról számoltak be. Olvashattunk itt árdrágításról, árurejtegetésről, csalásokról, rémhírterjesztésről és hasonló szabálysértésekről. Az újságok nemcsak helyi, máramarosi, hanem számos esetben Erdély, illetve az ország más területein történt esetekről is említést tettek, ezzel még inkább a zsidóságra irányítva a magyar olvasók figyelmét, hogy lássák és érezzék: a magyar társadalomnak „az elvetemedett csirkefogó zsidókra” nincs szüksége. Emellett a lapokban számos olyan hír is napvilágot látott, amely a környező országokbeli (romániai, franciaországi, szlovákiai, németországi) helyzetet ismertette. Ezek zsidóellenes intézkedésekről, gettók felállításáról, zsidótanításról számoltak be.

²¹⁷ Uo.

²¹⁸ Líbia a menekült zsidók hazája, *Új Máramaros*, 3. évf., 22. sz., 1943. február 29., 2.

A vizsgált kiadványok zsidókkal kapcsolatos írásainak legnagyobb része a szinte napi rendszerességgel megjelenő zsidóellenes törvényekről, rendeletekről, korlátozó intézkedésekről tudósított, amelyek a zsidótlantitást lépésről lépésre készítették elő és valósították meg. Ilyen volt a vegyesházasságok korlátozása, majd betiltása, a zsidóbirtokok, földterületek és erdők elkobzása, a zsidók leváltása a különböző szakmákban és a zsidóknak a vásárokról és a piacokról történő kitiltása. Az *Új Máramaros* ugyanakkor rendszeresen közölte a köztudottan antiszemita alispán jelentéseit, amelyekben az a zsidók tevékenységének „kártékony” hatását ecsetelte, akik a keresztyén ipar és kereskedelem életrekelését akadályozzák, s ezért a közéletből „a zsidóság szereplésének minden lehetőségét” ki kell zárni, és a társadalomból el kell őket tüntetni.

A szigeti sajtókiadványok kiélezett antiszemitizmusa egyaránt észlelhető a hírekben, tudósításokban és a véleményanyagokban. A lapokra a folyamatos és intenzív gyűlöletszítás, a zsidóellenességre hangolás jellemző. Az antiszemita uszítás jeles példái Vidovics Ferencnek, az *Új Máramaros* főszerkesztőjének az írásai, aki vezércikkeiben és egyéb publicisztikáiban a zsidókat mélyen elítélte és elmarasztalta, és felemelte a szavát a strómanság ellen, hogy ezáltal a zsidókkal szimpatizáló, őket segíteni próbáló keresztyének fölött is pálcát törhessen. Emellett több olyan publicisztika volt olvasható a sajtóban, amely rávilágított arra, hogy a zsidóellenes törvények túl enyhék voltak ahhoz, hogy a társadalmi berendezkedésen változtassanak. Az *Új Máramaros* álláspontja szerint sokkal szigorúbb törvényhozásra lett volna szükség, amely a zsidókat minden téren korlátozta volna, s amellyel végre megvalósítható lett volna az áhított cél, hogy „tűnjenek el a társadalomból a magyarság lelketlen vámszedői”.

A sajtókorpusz vizsgálata egyszersemind azt bizonyítja, hogy a máramarosi keresztyén lakosság részletekbe menően tájékoztatva volt a zsidók ellen meghozott valamennyi politikai és közigazgatási jellegű döntésről, törvényről, rendeletről és rendelkezésről, és azt is sejtette, hogy a hatalom előbb-utóbb valamilyen formában zsidó honfitársaikkal leszámol. Keresztyén szimpátiamegnyilvánulásról, szolidaritásról vagy az embertelen intézkedések által kiváltott keresztyén ellenszegülésről ugyanakkor a sajtóanyagok egyetlen alkalommal sem adtak hírt.

Felhasznált irodalom

Könyvészet

- ÁKOSI Zsolt, *Magyar és zsidó kultúra Máramarosban (1901–1945)*, Máramarossziget, Simonchicz Incze Kulturális Egyesület, 2015.
- ALEXANDRU, J. és mások (szerk.), *Martiriul evreilor din România 1940–1944. Documente si mărturii* [Romániai zsidók mártíromsága 1940–1944. Dokumentumok és tanúvallomások], București, Editura Hasefer, 1991.
- BRAHAM, Randolph L., *A népirtás politikája. A holokauszt Magyarországon*, I–II, Park, Budapest, 2015.
- BRAHAM, Randolph L.–TIBORI SZABÓ Zoltán (szerk.), *Az észak-erdélyi holokauszt földrajzi enciklopédiája*, Budapest–Kolozsvár, Park–Koinónia, 2008.
- CARMILLY-WEINBERGER, Moshe, *Út a szabadság felé. Zsidó menekültek megsegítésének története a Holocaust idején: Erdély, 1936–1944*, Kolozsvár, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, 1999.
- CARMILLY-WEINBERGER, Moshe, *Istoria evreilor din Transilvania (1623–1944)* [Az erdélyi zsidóság története], București, Editura Enciclopedică, 1994.
- HANÁK Péter, *Zsidókérdés, asszimiláció, antiszemitizmus. Tanulmányok a zsidókérdésről a huszadik századi Magyarországon*, Budapest, Gondolat, 1984.
- KISS Erika Márta, *Erdély zsidó közösségei a kezdetektől napjainkig a temetők tükrében* (PhD disszertáció), Budapest, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Zsidó Vallástudományi Doktori Iskola, 2014.
- KUSZÁLIK Péter, *Erdélyi hírlapok és folyóiratok 1940–1989*, Budapest, Teleki László Alapítvány, 1996.
- LUSTIG Olivér, *Véráztatta napló*, Kolozsvár, Dacia, 1989.
- TIBORI SZABÓ Zoltán, *Élet és halál mezsgyéjén. Zsidók mentése és menekülése a magyar–román határon 1940–1944 között*, Kolozsvár, Minerva Művelődési Egyesület, 2001.
- TIBORI SZABÓ Zoltán, *Árnyékos oldal*, Kolozsvár, Koinónia, 2007.

Sajtóforrások

- SZABÓ Zoltán, Máramaros, a népek találkozóhelye, *Korunk*, 15. évf., 3. sz., 1940. március, 222–227.
- Máramaros [Máramarossziget], 1944. évi évfolyam.
- Máramaros Vármegye Hivatalos Lapja [Máramarossziget], 1943–1944. évi évfolyamok.
- Új Máramaros [Máramarossziget], 1941–1943. évi évfolyamok.